Caṫ Ruis na Rí for Bóinn

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01767683 4

PB
1399
O54C37
1900 z
ROBA
cop.1.

Peadar Ua Laoġaire

Caṫ Ruis na Rí for Bóinn

Ó'n Aṫair Peadar Ua Laoġaire
Canónaċ, S.P.

Ar ḋeis Dé go raiḃ a anam.

Fóġarṫar gaċ ceart ar cosnaṁ.

Brún agus Ó Nualláin, Teor.

i mBaile Áṫa Cliaṫ :: i mBéal Feirste

i gCorcaiġ :: i bPortláirge

LIBRARY
12 AUG 1978
UNIVERSITY OF TORONTO

PB
1399
O54 C37
1900z

CAṪ RUIS NA RÍ FOR BÓINN

I.

Tar éis Tána Bó Cuailgne ḃí Conċoḃar Rí Ulaḋ ana ḃuarṫa i n' aigne. Ḃí Méiḃ agus Oileal tar éis léirsgrios uaṫḃáraċ a ḋéanaṁ ar Cúige Ulaḋ. Ḃí, gan aṁras, Conċoḃar agus Ultaiġ tar éis a neart do ċruinniú agus caṫ fuilteaċ do ḃrise ar ṡlóiġtiḃ Ṁéiḃ agus Oileala, ag gáireaċ agus ilġáireaċ, nuair a ḃíodar ag dul aḃaile agus na creaċa acu. Aċ bíoḋ gur ḃriseaḋ an caṫ ar Ṁéiḃ, do rug sí léi siar an Donn Cuailgne agus cuid ṁaiṫ de sna creaċaiḃ. Ḃí an Donn agus cuid de sna creaċaiḃ curṫa siar go Cruaċain aici sar ar ḟéad na h-Ultaiġ an caṫ do ṫornú. Ḃí slóiġte Ṁéiḃ ana líonṁar ar an slógaḋ san. Ḃíodar cruinniġṫe aici ó "Ceiṫre Ollċúigiḃ Éireann," agus "Fir Éireann" an ainm a tugtí ar an mór-ṡluaġ nuair a ḃíodar cruinniġṫe. Do ḃris Conċoḃar caṫ gáirġe agus ilġáirġe ar an mór ṡluaġ san, aċ níor ṡásaiṁ san é. Níor leiġis an buaḋ san an díoḃáil a ḃí déanta do Ċúige Ulaḋ go léir ó Ḃóinn go Dún Soḃairce, agus d'á éaġmais sin—ḃí an Donn Cuailgne ag Méiḋḃ.

Do ġoill an scéal ċóṁ mór san ar Ċonċoḃar nár ḟan aon dúil aige i mbia ná i ndiġ agus ná féadaḋ sé aon neul de'n oiḋċe do ċodlaḋ. Ḃí sé d'á ṡnoiġe amaċ le buairt aigne, i dtreó

go raiḃ eagla ar ríogra Ulaḋ gur ḃ'é an bás a ḃí ag teaċt air. Ḃí sé ar an gcuma san ar feaḋ sé seaċtṁaine agus ná feidir aoinne cad a ḃí air, mar níor innis sé d'aoinne cad fé ndeár é ḃeiṫ d'á ṡnoiġe amaċ mar a ḃí sé.

Ḃí buairt ṁór ar an ríogra. Ċruinniġdar go h-Eaṁain Ṁaċa. Ḋeineadar cóṁairle eatarṫa féin feuċaint cé raġaḋ ag triall ar Ċonċoḃar agus d'ḟiafróċaḋ de cad a ḃí air. Duḃradar go léir gur ḃ'é an fear a ṫóg é agus a ḋein oileaṁaint air ba ċeart a ċur ag triall air ċun na ceiste sin do ċur ċuige. Ḃ'é fear é sin 'ná Caṫḃaḋ Draoi deaġaṁra.

Do ġluais Caṫḃaḋ agus ṫáinig sé ċun na h-áite 'n-a raiḃ Conċoḃar. Nuair a ḃí sé i láṫair Conċoḃair ní h-aṁlaiḋ do laḃair sé aċ is aṁlaiḋ a ċrom sé ar na deóra do ṡile go bog ó n-a ṡúiliḃ go dtí go raiḃ a ḃorlaċ go léir fliuċ. Nuair a ċonaic Conċoḃar na deóra do laḃair sé.

“A Ċaṫḃaiḋ, a oide,” arsa Conċoḃar, “cad 'tá ort nú cad a ċuir an ḃuairt sin ort?”

“Tá mo ḋóiṫin de ċúis agam ċun buarṫa agus ċun bróin agus ċun do-ṁeanmna. Tá droċ níḋ éigin ort-sa le sé seaċtṁainiḃ anois, galar éigin atá ag sladaḋ an anama asat, agus ní ḟeadar cad é an droċ níḋ é ná cad é an galar é, agus tá mo ċroiḋe d'á ṡníoṁ le buairt mar ġeall air.”

“Má tá do ḋóiṫin de ċúis agat-sa ċun buarṫa, a Ċaṫḃaiḋ, tá mo ḋá ḋóiṫin de ċúis agam-sa ċun an anama do ḃeiṫ 'á sladaḋ asam le buairt. Ṫáinig ceiṫre ollċúigeaċa Éireann ċuġam anso. Ṫugadar leó a n-aos

ceóil agus a ḃfilí agus a lucht molta gníoṁ, i dtreó gur ṁóide an t-eólus a ḃeaḋ ar na gníoṁarṫaiḃ a ḋeineadar agus gur ṁóide an ċreideaṁaint a ġeóḃdís ar fuid na h-Éireann mar ġeall orṫa. Tá le h-innsint anois ar fuid na h-Éireann, a Ċaṫḃaiḋ, ó ċuiris ċúġam an ċeist, gur ḃuaiḋ bean ar ṡlóġtiḃ Ulaḋ; gur loisg bean dúna agus daingeana agus deiġ-ḃailte na cúige seo Ulaḋ; gur rug an ḃean san léi siar go Cruaċain buar agus brait, ór agus airgead agus ollṁaiṫeas na cúige seo Ulaḋ, agus nár ḟéadas-sa í ċosg; gur rug sí léi mo ṫarḃ-sa féin agus tarḃ Ḋáire, an Donn Cuailgne, agus nár ḟéadas-sa, ná slóiġte Ċúige Ulaḋ, mo ṫarḃ-sa ná an Donn do ċimeád uaiṫi."

II.

"Níor deineaḋ riaṁ, a Ċaṫḃaiḋ," arsa Conċoḃar, "oiread éirliġ mar ġeall ar ṫarḃ. Is 'mó bó agus tarḃ atá imṫiġte uainn mar ġeall ar an dtarḃ san Ḋáire, agus ní mó atá 'ná a ḃfuil i n-easnaṁ orainn d'ár ḃfearaiḃ cróḋa láidire a ḋ'ḟág an ḃean san ar lár againn, sínte 'n-a gcuid fola.

"Anois, a Ċaṫḃaiḋ, a ċara ṁ'anama, taḃair-se cóṁairle dom. Ċuaiḋ Méiḃ slán ó ċaṫ Gáiriġe agus Ilġáiriġe. Siné atá am' ṁarḃú-sa. Siné atá ag sladaḋ an anama asam. Ní raiḃ aon ċeart aici teaċt a d'iarraiḋ mo ḋaiṁ. Dá mbeaḋ dá aḋairc óir air ba

liom féin é, agus níor ċeart d'inġin Eaċaċ teaċt ag cur isteaċ orm mar ġeall air. Dá mbeaḋ daṁ aici féin ba ḋá ṁo 'ná é agus ba ḋá uaisle 'ná é ní baoġal go raiġmís-ne ag cur isteaċ uirṫi mar ġeall air. Is mó annró a ṫug sí orainn mar ġeall ar laoġ ár mbó féin. Is miṫiḋ dúinn dul agus é ḋíogailt uirṫi."

"Tá díoltas cruaiḋ déanta agat ċeana uirṫi, a rí," arsa Caṫbaḋ. "Is fada beiḋ cuiṁne i n-Éirinn ar an gcaṫ a ḃrisis ar ċeiṫre ollċúigiḃ Éireann ag Gáireaċ agus ag Ilġáireaċ. Ní ċuirfeaḋ féin cuiṁne an ċaṫa san as mo ċeann dá mairinn míle blian."

"Ní caṫ i gceart, a Ċaṫbaiḋ," arsa Conċobar, "caṫ nár ṫuit rí ann. Níor ṫuit Méiḃ ná Oileal sa ċaṫ úd Gáirige agus Ilġáirige. Siné atá ag baint an anama asam. Do ṫroiḋ an dá ṫarḃ agus do ṫuit an Finnbeannaċ. Mara n-eiriġiḋ caṫ eile agus an beirt sin, Méiḃ agus Oileal, do ṫuitim liom-sa agus le slóiġtiḃ Ulaḋ, brisfiḋ mo ċroiḋe istiġ am' ċliaḃ, a Ċaṫbaiḋ. Deirim an méid sin leat. Tabair do ċoṁairle dúinn, d'á ḃríġ sin."

"Sidí an ċóṁairle atá agam le tabairt duit, a rí," arsa Caṫbaḋ, "fanṁaint go ceann tamail. Sgaoil rainnt aimsire ṫort. Tá an geiṁre ann. Tá an aimsir ró ḟuar. Tá an ġaoṫ garḃ. Táid na bóiṫre ró ḟliuċ, ró ḟalaċ. Táid na h-aiḃní lán. Tá mórán de'n talaṁ fé uisge. Tá a lán d'ár ḃfearaiḃ amuiċ uainn i ndúṫaiḃ iasaċta, i lár naṁad, agus a láṁa sáiḋte i n-obair ċruaiḋ acu, dúna agus daingeana acu 'á ḋéanaṁ ċun greama do ċimeád ar na tíorṫaiḃ iasaċta atá curṫa fé n-a smaċt

acu ṫall. Fan, a rí, go dtagaiḋ an aimsir ḃreáġ ċugainn, go dtagaiḋ soinean saṁraiḋ ċugainn; go mbeiḋ neart do gaċ fear a ċeann do leogaint ar ḟód tirm má's maiṫ leis greas codlata ḋéanaṁ. Fan go mbeiḋ fás féir ġluis ann a ċuirfiḋ spiona éigin i n-ár seana ċapailiḃ atá rígin le h-easba bíḋ agus le tuirse, agus do ċuirfiḋ ár mbramaiġ ag daṁas ar an mbán. Taḃair uain, a rí, do sna fearaiḃ a gortuiġeaḋ i gcaṫ Tána Bó Cuailgne agus do ċaill a lán d'á gcuid fola, ar teaċt ċuca féin ó n-a gcréaċtaiḃ. Fan leat, a rí, go dtí ná beiḋ aċ oiḋċe ġairid againn ċun beiṫ ag déanaṁ faire agus feiṫiṁ i ndúṫaiḃ naṁad agus i gcríoċaiḃ iasaċta. Ní h-am ceart ċun cogaiḋ a ḋéanaṁ an t-earraċ, a Ċonċoḃair. Do ṁarḃóċaḋ an fuaċt agus an fliuċra ár ndaoine agus ár mbeiṫiḋiġ orainn. Fan go dtagaiḋ an aimsir ḃreáġ. Ní h-aon náire ḋuit fanṁaint, a rí. Ní de ṫoraḋ nirt a rug Méiḃ agus Oileal an tarḃ leó. Is aṁlaiḋ a ġoideadar é. Do ġoid eaċlaċ leis siar é an ḟaid a ḃí an caṫ ar siuḃal. Má rugaḋ ċun siuḃail é gan díoltas, níor rugaḋ ċun siuḃail é gan a ċoṫrom de ḋíoḃáil a ḋ'imirt ar fearaiḃ Éireann. I gcás gur ab í mo ċóṁairle ḋuit-se, a rí, teaċtaireaċt a ċur ag triall ar na fearaiḃ cróḋa atá amuiċ uainn. Cuir teaċtaireaċt ag triall ar Ċonall Ċearnaċ, an fear cruaiḋ, coscaraċ, cóṁ-ṁaoiḋmeaċ, caṫḃuaḋaċ, claiḋeaṁḋearg, ċun na h-áite 'n-a ḃfuil sé anois ag tógáilt a ċíosa agus a ċána, i gcríoċaiḃ Leóḋúis, nú ag slataiġeaċt críoċ Sacsan. Agus cuir teaċtaireaċt ag

triall ar Aṁlaoiḃ Ua Inscoa, rí Loċlan, do ċara ḋílis ná caillfiḋ ort. Agus cuir teaċtaireaċt go dtí Fionn Mór mac Róḟir, rí na seaċtṁaḋ rainne de Loċlainn; go dtí Báire na Sgigire; go dtí Bróḋor Roṫ agus go dtí Bróḋor Fiúit; go dtí Siúgraid Soga, rí Súdiaṁ; go dtí rí Insí Orc; go dtí gaċ mac de ṁórḟeisear mac Romraċ; go dtí Mód mac Heirling; go dtí Conċoḃar corcaraċ mac Artúir mic Bruide; go dtí mac rí Alban, mac Ċlótra, mac t'inġine féin."

III.

"Cé ragaḋ uainn leis an dteaċtaireaċt san?" arsa Conċoḃar.

"Cé ragaḋ leis an dteaċtaireaċt," arsa Caṫḃaḋ, "aċ Findċaḋ mac Conċoḃair ansan, agus Aeḋ Caoṁ mac Conaill Ceárnaiġ, agus Aengus mac Aonláṁa Gaḃa; agus Cano Gall do ḋul leó ag déanaṁ eóluis faraige dóiḃ?"

Do socaruiġeaḋ an sgéal ar an gcuma san. Do ċuir Cano Gall an long i n-eagar agus ċuaiḋ an ceaṫrar ar bórd na luinge, agus lón agus fuirean acu mar ba ċóir. Tar éis na faraige ċur díoḃ ṫánadar ċun na h-áite 'n-a raiḃ Conall Ceárnaċ i gcríċ Leóḋúis. Ċuir Conall na mílte fáilte rómpa agus tug sé trí póga do ṁac Ċonċoḃair, agus d'ḟiafraiġ sé díoḃ cad iad na sgéala a ḃí acu, agus conus a ḃí gaċ níḋ i n-Éirinn, agus go mór mór i gCúig Ulaḋ.

"Ní maiṫ na sgéala atá againn," arsa Finnċaḋ mac Conċoḃair, "agus ní maiṫ atá neiṫe i n-Éirinn, agus go mór mór ní maiṫ atá an sgéal ag Ultaiḃ. Ṫáinig Méiḃ agus Oileal, agus ċeiṫre ollċúige Éireann i n-aon ṁór-ṡluaġ aṁáin acu, agus do sgriosadar Cúig Ulaḋ ó Ḃóinn go Dún Soḃairce, agus níor ḟéadamair iad do ċosg mar ní raḃamair ullaṁ dóiḃ. Níor ḟéadamair a ḋéanaṁ aċ ár neart do ċruinniú agus teaċt rómpa ar an sliġe nuair a ḃíodar ag fille. Do ḃriseamair caṫ fíoċṁar fuilteaċ orṫa ag Gáireaċ agus Ilġáireaċ, aċ do rugadar leó an táin. Táin Bó Cuailgne a ṫugaid siad ar an dtáin sin aċ níor ṁiste Táin Bó Ulaḋ ṫaḃairt mar ainm ar an dtáin. Níor ḟágadar beiṫiḋeaċ ċeiṫre gcos i gCúig Ulaḋ gan breiṫ leó, agus níor ḟagadar tiġ, uasal ná íseal, i gCúig Ulaḋ gan losgaḋ. 'N-a luaiṫriġ iseaḋ ḟágadar Cúig Ulaḋ 'n-a ndiaiḋ."

"An tarḃ a ḃí ag Dáire mac Fiaċna, an Donn Cuailgne, do b'é sé ndeár an toirmeasg go léir."

"Conus ḟéad an tarḃ san a leiṫéid do ṫoirmeasg a ḋéanaṁ," arsa Conall Ceárnaċ.

"Mar seo, a rí," arsa Finnċaḋ. "Ċuir Méiḃ Mac Roṫ agus naonaḃar eaċlaċ ag triall ar Ḋáire a d'iarraiḋ iasaċta an tairḃ air ar feaḋ bliana. Do toiliġ Dáire ċun an tairḃ a ṫaḃairt uaiḋ. I gcaiṫeaṁ an tráṫnóna, nuair a ḃí na h-eaċlaċa ar meisge, do ṁaoiḋiṁ duine acu, dá mba ná taḃarfaḋ Dáire an tarḃ uaiḋ ar ais go gcaiṫfaḋ sé é ṫaḃairt ar éigin. Do h-innseaḋ do Ḋáire cad duḃairt an t-eaċlaċ,

Ṫáinig fearg ar Ḋáire agus duḃairt sé ná faiġfí an tarḃ uaiḋ ar ais ná ar éigin. Ní raiḃ aon ċoinne againn go dtiocfaḋ a tuille as an sgéal, aċ do ṫáinig. Ċuaiḋ Mac Roṫ agus na h-eaċlaċa siar aḃaile agus d'innseadar do Ṁéiḃ cad a ḃí tuitiṫe amaċ."

"Tá go maiṫ," ar sisi. "Is fíor an focal aduḃraḋ. Nuair nár ṫug Dáire an tarḃ uaiḋ ar ais tabarfiḋ sé uaiḋ é ar éigin." Ċomáin sí teaċtairí uaiṫi láiṫreaċ ins gaċ treó baill, ó ḋeas sa Ṁúṁain agus soir go Cúige Laiġean agus ins gaċ aon áit eile 'n-ar ḋóiċ léi go ḃféadfaḋ sí aon neart fear a ḋ'ḟáġail. Do ġaiḃ neart Teaṁraċ a páirt, níḋ nár ḃ'iongna, mar gur ḃ'é Eoċaiḋ Ḟéileaċ, árdrí Éireann a h-aṫair. Nuair a ḃí a lán neart cruinniġṫe aici ṫug sí féin agus a mór ṡluaġ aġaiḋ soir ar ṫriúċa-céad Cuailgne. D'eiriġ do ḋalta-sa, Cú Ċulainn, i gcoinniḃ a naṁad. Ḋein sé a ḋiṫeal 'n-a gcoinniḃ agus ḋein sé a lán bárṫain dóiḃ, aċ cad ḟéadfaḋ sé a ḋéanaṁ i n-aġaiḋ ceiṫre ollċúige Éireann?"

IV.

"Tá an rí i n-a leiṫéid de ċás le buairt aigne náċ féidir leis an oiḋċe do ċodlaḋ, agus tá eagla ar ríoġra Ulaḋ go mbrisfiḋ a ṡláinte agus go ḃfaġaiḋ sé bás. Duḃairt sé le Caṫbaḋ Draoi ná féadfaḋ sé ḃeiṫ beó gan neart Ċúig Ulaḋ do ċur le céile, gan a tuille riġnis, agus dul agus an gníoṁ a ḋein sí do ḋíoġailt ar Ṁéiḃ."

"D'iarr Caṫḃaḋ go bog a's go cruaiḋ air fanṁaint go dtiocfaiḋ an aimsir ḃreáġ agus le n-a linn sin sgéala do ċur anso ċuġat-sa, a rí, 'ġá iarraiḋ ort teaċt go h-Éirinn agus pé neart a ḋ'féadfá ċruinniú do ṫaḃairt leat, mar ċaḃair ċun an díoltais sin do ḋéanaṁ ar Ṁéiḃ agus ar Oileal agus ar fearaiḃ Éireann."

Nuair airiġ Conall na sgéala san ḋeir an seana leaḃar gur "sgeinn a ċroiḋe ċruaiḋ ċolomḋa i míḋ-uaċtar a ċléiḃ mar toirm tuinne treaċan-ġlaissi le tír." "Dar mo ḃriaṫar," ar seisean, "aċ dá mbeinn-se i gcríoċaiḃ Ulaḋ ní béarfí an táin sin ċun siuḃail ċóṁ bog san. Do ḋíolfaḋ Ṁéiḃ agus Oileal ar an dtáin sin i dtreó go mbeiḋís oireaḋ caillte léi agus ḃeiḋís beirṫa léi."

Ansan do ḋein Conall féasta mór do sna h-uaisliḃ sin a ḃí tagaiṫe a h-Éirinn ag triall air, agus do cuireaḋ ċun suiḋte iad ċun uais-leaċt bíḋ agus diġe agus friṫálṁa, le flúirse gaċ saiḋḃris, mar ba ċóir Mac rí Ulaḋ agus an ríoġra do ṫáinig i n-aonfeaċt leis do ċur ċun suiḋte.

Nuair a ḃí an féasta críoċnuiġte ċomáin Conaill teaċtairí ag triall ar na cáirdiḃ cogaiḋ a ḃí aige in sna tíorṫaiḃ Gallda. Do ċruinniġ na cáirde sin, ins gaċ tír Ġallda 'n-a raḃadar, agus ċuireadar loingeas i n-eagar dóiḃ féin agus ċuireadar lón bíḋ agus diġe agus armála ar na loingeas san agus ċuadar ar bórd agus do leaṫadar na seólta agus ṫánadar ċun na h-áite 'n-a raiḃ Conall ag feiṫeaṁ leó.

Nuair a ḃí na cáirde sin tagaiṫe ag triall air do ċuir Conall Ceárnaċ teaċtaireaċt uaiḋ go Cúig Ulaḋ, ag triall ar Ċonċoḃar agus ar Ultaiḃ, 'ġá ráḋ leó gan aon ċeist a ḃeiṫ orṫa i dtaoḃ ullṁúċáin ċun cogaiḋ, mar go raiḃ sé féin ag teaċt agus neart slóġ aige, agus nár ġáḋ dóiḃ aon eagla a ḃeiṫ orṫa roim naṁaid, pé'cu naṁaid cois baile é nú naṁaid iasaċta.

Ċóṁ luaṫ agus ṫáinig an teaċtaireaċt san ag triall ar ríogra Ulaḋ ṫáinig áṫas mór orṫa agus suaineas aigne. Isé céad níḋ ar ar ḟocaruiġdar ansan ná ar a suaineas do ċeapaḋ agus ḟanṁaint go dtagaḋ Conall Ceárnaċ, sar a ndéanfidís aon ullṁúċán i gcóir cogaiḋ. An ḟaid a ḃeidís ag feiṫeaṁ ċeapadar go mbeaḋ sé ċóṁ maiṫ acu rainnt féastaí d'ullṁú do'n ṁuinntir a ḃí ag teaċt.

"Déanfad-sa fleaḋ," arsa Cú Ċulainn, "i nDún Dealga, agus tabarfad cuire do Ċonċuḃar ċuige."

"Déanfad-sa," arsa Cealtċar mac Uṫaċair, "fleaḋ mórċaoin móráḋḃul eile ag Caraig Murḃuilg, i n-onóir do Ċonall Ċeárnaċ."

"Déanfad-sa fleaḋ mórċaoin móráḋḃul eile," arsa Laoġaire, "i n-onóir dóiḃ go léir, i n-Inḃer Seiṁne ṫuaiḋ."

D'imṫiġ an triúr riġte sin ansan ċun na ḃféastaí móra san do ċur i dtreó i gcóir na muinntire a ḃí ag teaċt, agus le linn na h-aimsire céadna ḃí Conall Ceárnaċ agus a ṡlóiġte ag gleusaḋ a loingeas agus 'ġá gcur amaċ ar farraige, agus is acu ḃí an trom-ċaḃlaċ mór nuair a ḃíodar ullaṁ.

V.

Nuair a ḃí a mór-ċaḃlaċ loingeas ullaṁ ag Conall Ceárnaċ agus agá ċáirdiḃ cogaiḋ do leaṫadar a seólta agus ċuadar amaċ ar Sruṫ na Maoile Ċinn Tíre. Ḃí Conall Ceárnaċ féin, agus Findċaḋ mac Conċoḃair, agus Aeḋ Caeṁ mac Ċonaill Ċeárnaiġ, agus maiṫe Loċlan, i gceannus na h-armála san. Nuair a ṫánadar amaċ ar Sruṫ na Maoile d'eiriġ stoirm uaṫḃáraċ ar an ḃfarraige. Ḃí an stoirm ċóṁ dian san gur sgaipeaḋ na loingeas ó n-a ċéile. Do deineaḋ trí coda de'n ċaḃlaiġ. Ṫáinig trian di, fé Ċonall Ċeárnaċ, go caraig Murḃuilg. Ṫáinig trian eile ḋi fé ṁacaiḃ Rompa, go h-Inḃear Seiṁne. Ṫáinig an triṁaḋ trian di, fé Aṁlaoiḃ Ua Inscoa agus na h-uaisliḃ iasaċta eile, go Tráiġ Ḃaile ṁic Ḃuain, go h-Inḃear Linne Luaċainne.

Le linn na h-aimsire sin díreaċ do ṫáinig Conċoḃar go caisleán Dúna Dealgan. Ḃí cúigear agus trí fiċid agus naoi gcéad le n-a ċois. Do deineaḋ cóisre ṁór dóiḃ sa ċaisleán. Ḃíodar ag iṫe agus ag ól agus ḃí gaċ aon ċóir orṫa agus gaċ aon tsaġas aoiḃnis 'á ḋéanaṁ dóiḃ, mar ba ċóir a ḋéanaṁ do'n rí agus d'á ċualaċt.

I lár an aoiḃnis d'ḟeuċ Conċoḃar uaiḋ amaċ ar an gcuan. Ċonaic sé an cuan go léir clúdaiṫe le loingeas. Ṗreab sé 'n-a ṡuiḋe agus d'ḟeuċ sé síos ar an aos dána:—

“Seaḋ!” ar seisean, “a ḋeaġ-aos dána

so agam-sa, tá éileaṁ trom agam oraiḃ-se anois agus ní foláir díḃ mé díol."

"Maiṫ, a ṫriaṫ agus a ṫiġearna," arsa Seanċa mac Oileala, "ní laḃran tusa ċoiḋċe gan ḃríġ doiṁinn a ḃeiṫ leḋ' ċainnt. Deónuiġ eólus a ṫaḃairt dúinn ar an mbríġ atá leis an gcainnt sin a laḃrais anois."

"Bronnaim a lán saiḋḃris oraiḃ, a aos dána," arsa Conċoḃar. "Tá talaṁ agus tiġearnas agaiḃ uaim agus priléidí móra, agus seóide uaisle daora. Aos costasaṁail iseaḋ siḃ dom-sa, a ḋeaġ aos dána. Aċ do ṫuigeas am' aigne go mbeaḋ níḋ tairḃteaċ d'ḃúr mbarr agam. Ṫuigeas am' aigne, ar méid ḃúr n-eóluis agus ḃúr dtuirsgiona agus a' feaḃar na faire do ḋéanfaḋ siḃ ar ġnóṫaiḃ mo ríġeaċta, ná féadfaḋ olc ná maiṫ teaċt orm, ó ċeann ceann de'n ḃliain, a gan ḟios daoiḃ-se: go mbeaḋ siḃ ag seólaḋ gaċ maiṫeasa ċugam agus ag cimeád gaċ uilc uaim."

"Maiṫ, a ṫriaṫ agus a ṫiġearna," arsa Seanċa mac Oileala, "aċ táimíd dall fós ar ḃríġ do ċainnte."

"Feuċ amaċ ar an gcuan san amuiċ, a rí," arsa Conċoḃar. "Cad iad na loingeas iad san? An Muiṁniġ iad? An iad Gailian Laiġean iad? An iad loingeas Ċúige Conaċt iad? Tá Inḃear Linne Luaċainne agus Tráiġ Ḃaile ṁic Ḃuain lán díoḃ agus ní'l aon piuc d'á ḟios agaiḃ-se, a ḋeaġ-aos dána so agam-sa, cé h-iad ná cá dtánadar."

D'ḟeuċadar go léir amaċ agus ċonacadar an mór ċaḃlaċ loingeas. Ḃí iongna orṫa agus uaṫḃás, agus ní misde a ráḋ ná go raiḃ lán

a gcroiḋe de náire orṫa a ḃeiṫ le ráḋ ag Conċoḃar go dtáinig an ṁór ċaḃlaċ loingeas san ċun na h-áite sin a gan ḟios dóiḃ agus ná raiḃ ḟios acu cé'r ḃ'iad ná cad as dóiḃ. Pé eineaċlan a ḋ'éileoċaḋ Conċoḃar orṫa ḃí ḟios acu go raiḃ sé tuillte acu mar ġeall ar a ḃfaillıġe. Agus ḃí ḟios acu go raiḃ Conċoḃar dian ar ḟaillıġe.

VI.

"Is ḟíor, a rí," arsa Seanċa mac Oileala, "go dtánadar ċun na h-áite sin a gan ḟios dúinn, aċ do ṫánadar go h-oban."

"Tá aon níḋ aṁáin deiṁniġteaċ, áṁṫaċ. Ní'l ar ṫalaṁ na h-Éireann óglaċ do ḃeir a láṁ i láiṁ tiġearna ná fuil aiṫne agam-sa air. Ċóṁ fada agus a ṫéiḋean mo ḃreiṫeaṁntas anois ní ḃaineann an ċaḃlaċ san le h-aon Ċúige de Ċúigiḃ na h-Éireann. Ní ċuirfeaḋ sé aon iongna orm, a rí, dá mb'iad do ċáirde cogaiḋ féin iad, ag teaċt anso ó Ġall-iaṫiḃ na nGall, fé láiṁ Ċonaill Ċeárnaiġ agus do ṁic féin, ag freagairt na teaċtaireaċta úd a ċuiris ag triall ar Ċonall. Raġad-sa féin amaċ anois ċun cainnte leó. Má 'siad fir Éireann iad iarrfad, do réir dliġe na h-Éireann, sos caṫa orṫa go ceann sé seaċtṁaine. Má 'sé Conall Ceárnaċ atá ann, agus na cáirde cogaiḋ atá ag teaċt ċugat ó sna dúṫaiḃ iasaċta ní deirim 'ná gur ḃ'é is fearr a taiṫnfiḋ leat."

"Má 'sé Conall Ceárnaċ atá ann is luġaide an t-eineaċlan a ḃeiḋ agaiḃ-se le díol é," arsa Conċoḃar.

D'imṫiġ Seanċa fé ḋéin an ṁór-ċaḃlaiġ. Ṫáinig sé i láṫair na n-uasal Loċlanaċ. D'fiafraiġ sé díoḃ cé'r ḃ'iad agus cad ab ar iad agus cad a ḃí uata. D'innseadar dó gur ċáirde cogaiḋ iad do Ċonall Ċeárnaċ agus gur ṫánadar go hÉirinn le h-órdú Ċonaill, ċun páirt a ġaḃáil le Conċoḃar rí Ulaḋ, sa ċogaḋ so a ḃí ag Méiḃ agus ag Oileal agus ag fearaiḃ Éireann 'á ḋéanaṁ 'n-a ċoinniḃ.

"Agus ca ḃfuil Conall Ceárnaċ féin, a uaisle?" arsa Seanċa. "Ṫáinig stoirm uaṫḃásaċ orainn," ar siad, "agus do sgaipeaḋ sinn agus ní'l sa ċuan so anois aċ mar a déarfá trian de'n ṁór-ċaḃlaċ a ṫáinig amaċ ar Sruiṫ na Maoile fé láiṁ Ċonaill Ċeárnaiġ. Is dóċa go ḃfuil an dá trian eile tagaiṫe ċun puirt i gcuan éigin eile. Ní h-é ár dtuairim gur báḋaḋ aon long de'n ċaḃlaċ. Ḃí na loingeas eile ċóṁ láidir, ċóṁ deaġ ḋéanta, leis na loingeas atá anso anois againn-na agus níor báḋaḋ aon long orainn-na. Imṫiġ-se tar n-ais anois agus innis do'n rí cé h-iad atá anso aige, agus innis dó go ḃfuil ḋá oiread eile an méid seo ag teaċt."

Ṫáinig Seanċa mac Oileala tar n-ais.

"Seaḋ, a rí, a ċara m'anama," ar seisean, "tá an sgéal mar a ḃeartuiġeas. Do ċáirde éaġmaise féin isiad atá ansúd agat, agus ní'l ansúd aċ a dtrian. Tá a ḋá oiread eile acu ag teaċt. Isé Conall Ceárnaċ a ċuir an ṁór ċaḃlaċ go léir le ċéile. Nuair a ṡrois do

teaċtaireaċt é do ċuir sé an glaoḋ ag triall orṫa go léir agus ṫánadar ag triall air."

Nuair airiġ Conċoḃar an méid sin do léim a ċroiḋe le h-áṫas agus le móráil agus le buile dásaċta agus uaiḃris. Leis an ḃfiuċaḋ do ṫáinig 'n-a ċuid fola agus 'n-a ḃallaiḃ beaṫa do ḃris rud éigin 'n-a ċliaḃ agus ċaiṫ sé amaċ bolmac fola. Ċoṁ luat agus ċaiṫ sé amaċ an ḟuil sin d'eiriġ an ceó d'á ċroiḋe. Ṫáinig a ġoile agus a ṁisneaċ dó agus a ṡláinte. Duḃairt daoine gur ḃ'aṁlaiḋ a ḃí an bolmac fola san 'n-a loċán ar a ċroiḋe go dtí gur ċaiṫ sé amaċ é nuair a ṫáinig an bród mór air. Nuair a ḃí an t-ualaċ imṫiġṫe d'á ċroiḋe, agus a ḟios aige go raiḃ an neart armála úd ansúd os a ċóṁair agus go mba leis féin é ar fad, ba ḋóiċ le duine air go raiḃ Éire go léir ró ḃeag dó agus ná féad-faḋ sé sliġe ḟáġail i n-aon ċor innti.

VII.

Do ġlaoiḋ sé ar Ċú Ċulainn. "Maiṫ, a Ċú Ċulainn," ar seisean, "cruinniġ a ḃfuil de ċapail agat i Maiġ Muirṫeiṁne agus dein-tear iad do ġaḃáil agus curtar carbaid ceiṫir-riad orṫa agus beirtear síos iad ċun na tráġa agus curtar maiṫe agus mór-uaisle Loċlainne orṫa, agus tugtar anso ċun an dúna so iad agus curtar gaċ cóir d'á ḟeaḃas ar na maiṫiḃ sin, i dtreó go dtuigfid siad gur 'n-a gcóir féin do cuireaḋ i n-eagar an

tiġ óil agus aoiḃnis seo atá ullaṁ anso anois lán de ḃia agus de ḋiġ againn.

Do rugaḋ ar na capailiḃ agus do gaḃaḋ iad agus do cuireaḋ carbaid dá roṫ agus carbaid ċeiṫre roṫ, .i. ceṫir-riad, orṫa agus do rugaḋ síos ċun na tráġa iad, agus do cuireaḋ na maiṫe agus na mór uaisle isteaċ ionta agus do tugaḋ na maiṫe agus na mór uaisle go dtí an dún. Um an dtaca 'n-a raḃadar tagaiṫe ḃí Concoḃar agus a ċualaċt imṫiġṫe as an ndún. Do fágaḋ an dún ar fad, agus an ḟleaḋ, ag na h-uaisliḃ iasaċta. Ansan ba léir gur do sna h-uaisliḃ iasaċta do ceapaḋ í ar dtúis.

Ansan d'eiriġ na seirḃísiġ agus do roinneadar bia agus do ḋáileadar deoċ ar na h-uaisliḃ iasaċta san go dtí go raiḃ a ndóiṫin mór iṫte agus ólta acu agus go raḃadar go suairc agus go súgaċ, ar bog ṁeisge. Ansan do ċromadar ar ċainnt agus d'eiriġ ana ġleó eatarṫa, gaċ aon ḃeirt nú triúr acu ag cóṁráḋ agus ag cur tré ċéile i dtreó gur ġearr nár ḃ'ḟios cé ba ṫriaṫ ná cé ba ṫiġearna orṫa, aċ gur ḋóiċ leat ar gaċ fear acu gur ḃ'é féin an rí. Do cuireaḋ ċun luiġte agus ċun suaimnis agus ċun codlata iad fé mar ba ṁaiṫ leó féin. Do seinneaḋ ceólta ḋóiḃ agus do canaḋ laoiṫe ḋóiḃ agus do h-innseaḋ sgéalta ḋóiḃ. Do ċuireadar ḋíoḃ an oiḋċe go suairc agus go soilḃir agus go h-aoiḃinn agus ansan do ṫáinig an lá agus d'eiriġ an ġrian.

Ḃí Concoḃar 'n-a suiḋe go h-ana ṁoċ an ṁaidean san. Ċuir sé fios ar Ċú Ċulainn. Ṫáinig Cú Ċulainn ag triall air.

"Seaḋ, a Ċú Ċulainn," arsa Concoḃar, "tá neart ár ndóiṫin againn anois. Cuirfimíd smaċt anois ar Ṁéiḃ agus ar Oileal agus ar gaċ treaḃċas d'ḟearaiḃ Éireann a ġeóḃaiḋ a bpáirt. Déanfimíd díoltas anois ar an muinntir a ṫáinig ċuġainn agus d'ḟág an Ċúige seo Ulaḋ 'n-a luaiṫriġ againn. Má ba ṁór iad na táinte bó a rugaḋ uainn taḃar-fimíd tar n-ais táinte a ḃeiḋ níos mó 'ná iad."

"Pé méid diġe atá agat fós gan ḃeiṫ ídiġṫe taḃair é do sna maiṫiḃ iaraċta so atá agat i nDún Dealga i dtreó go mbeid siad lán ḃuiḋeaċ mar ġeall ar an gcóir a cuireaḋ orṫa. Ansan cuir teaċtairí uait ar fuaid Ċúige Ulaḋ go léir, ag triall ar ár ḃfearaiḃ óga, 'ġá ráḋ leó, má ṫagan aon ċuid eile de'n ṁór ċaḃlaċ so Ċonaill Ċeárnaiġ isteaċ ċuċa, cóir ṁaiṫ do ċur orṫa, mar atá curṫa againn-na ar an gcuid díoḃ a ṫáinig isteaċ anso ċuġainn, agus ansan, iad go léir do teaċt ċuġainn anso ċóṁ tapaiḋ agus is féidir é. Raġad féin, gan a tuille rígnis, go h-Inḃear Linne Luaċainne agus déanfad sosaḋ agus longṗort ann."

"Tá go maiṫ, a rí," arsa Cú Ċulainn. "Cuir-fad-sa na teaċtairí sin ċun siuḃail láiṫreaċ. Ní dóiċ liom gur ḃ'ḟéidir aon teaċtaireaċt do ċur ag triall ar ḟearaiḃ Ulaḋ anois is mó ċuirfaḋ d'áṫas orṫa 'ná mar a ċuirfiḋ an teaċtaireaċt san orṫa."

VIII.

"Agus níḋ eile, a rí," arsa Conċoḃar. "Na fir aosta so atá anois ar a suaineas, fé láiṁ Irġalaiġ mic Ṁaclaiġ mic Congaile mic Ruḋraiġe, agus a n-arm gairge curṫa uaṫa acu mar ġeall ar a n-aostaċt, glaoiḋ ċuca agus abair leó uaim-se go mbeiḋ mé ana ḃuiḋeaċ ḋíoḃ aċ teaċt liom ar an slógaḋ so i dtreó gur do réir a gcóṁairle agus do réir a dtoile a déanfar an slógaḋ. Má táid siad aosta táid siad láidir, cróḋa, eagnaiġe. Ḃeiḋ gníoṁ gaċ fir acu i gcaṫ níos fearr, b'ḟéidir, 'ná gníoṁarṫa a ḋéanfiḋ a lán d'ár ḃfearaiḃ óga, agus beiḋ a stuaim agus a seasaṁaċt, agus a n-eólus ar ġnóṫaiḃ cogaiḋ, go maiṫ ċun na ḃfear óg a ċimeád daingean sa ġleic. Ní ceart dúinn gan díṫeal a ḋéanaṁ ar gaċ neart atá ar ár gcumas do ṫabairt linn, agus úsáid a ḋéanaṁ de, sa n-obair seo atá róṁainn anois."

"Mise do ḋul agus labairt ar an gcuma san leis na fearaiḃ aosta san!" arsa Cú Ċulainn. "Ní ḋéanfad a leiṫéid, a rí," ar seisean. "Ní ḟéadfinn é. Ní leogfaḋ náire dom a leiṫéid a ḋéanaṁ. Do ṫroideadar caṫana agus cogaí Ulaḋ an ḟaid a ḃíodar láidir óg agus níor airiġeas riaṁ gur iarradar ar na fearaiḃ aosta a ḃí le n-a linn dul leó ar aon tslógaḋ. Ní ḃeiḋ sé le ráḋ, anois ná 'n-a ḋiaiḋ so, i n-Éirinn, gur iarr Cú Ċulainn ar ḟeanóiriḃ teaċt amaċ as an suaineas a tuilleadar cóṁ maiṫ agus aġaiḋ a ṫabairt airís, i ndeire a saoġail, ar ċruaḋtan cogaiḋ agus caṫa."

"Ba ṁór go léir an tairḃṫe ḋúinn iad do ṫeaċt," arsa Conċoḃar.

"Ní'l aon ċur 'n-a ċoinniḃ agam-sa iad do ṫeaċt," arsa Cú Ċulainn, "aċ ní mise a ḋ'iarrfiḋ orṫa teaċt."

"Tá go maiṫ, a rí," arsa Conċoḃar. "Cuir-se na teaċtairí amaċ ar fuid Ċúig Ulaḋ agus cruinniġ na fir óga go léir agus raġad-sa féin ċun cainnte leis na seanóiriḃ. Táim deiṁniġṫeaċ gur mó an t-áṫas a beiḋ orṫa mé 'ġá iarraiḋ orṫa teaċt 'ná mar a beaḋ orṫa dá ḃfágtí ar a suaineas iad agus a leiṫéid de ṡlógaḋ ḋ'á ḋéanaṁ. Tuigid siad go maiṫ—ní'l aoinne is fearr a ṫuigean é—má ġeiḃean ár naṁaid an láṁ uaċtair orainn sa ċogaḋ so atá beartuiġṫe againn anois náċ baoġal go mbeiḋ puinn suainis le fáġail 'n-a ḋiaiḋ san ag ár seanóiriḃ sa ríġṫeaċ so n-a ḃfuil cóṁnuiḋe anois orṫa ann."

D'imṫiġ Cú Ċulainn ċun na dteaċtairí do ċur uaiḋ mórṫimpal Ċúig Ulaḋ agus d'imṫiġ Conċoḃar ċun an ríġṫiġe n-a raiḃ na seanóirí ann. Ríġṫeaġlaċ breáġ mór fairsing ab eaḋ é, agus ḃí gaċ aon ċóir ḋ'á ḟeaḃas ar na seana ġaisgiḋiġ ann agus saoġal suairc acu; a áit féin agus a leabaiḋ féin ag gaċ fear ḋíoḃ.

Ní mar sin a tugtar aire an aimsir seo, go minic pé'r doṁan é, do sna fearaiḃ boċta a ṫagan aḃaile ó ċogaiḃ agus iad, b'ḟéidir, i n-éaġmais coise nú láiṁe, nú curṫa, ar ċuma éigin eile, ó ḃeiṫ ábalta ar a mbeaṫa do ṫuilleaṁ ḋóiḃ féin. Ċítear iad go minic agus cosa aḋmaid fúṫa agus bataí cruise acu agus iad ag imṫeaċt ar fuid na ḋúṫa a ḋ'iarraiḋ

na déarca, agus gan de ríġteaġlaċ os a gcionn aċ ríġteaġlaċ náċ baoġal go mbuailfid siad buille d'á gceann ar a ḃataiḃ snaiḋm, ríġteaġlaċ na spéire! Is fearr an ċóir a ċuir Conċoḃar rí Ulaḋ ar a ṡeana laoċra 'ná mar a ċuirid ríġte na h-aimsire seo ar ṡeana ṡaiġdiúiriḃ.

IX.

Ansan d'imṫiġ Conċoḃar féin agus ṫáinig sé ċun an ríġteaġlaiġ ṁóir mar a raiḃ na seana ġaisgiḋiġ. Ḃíodar ansúd; cuid acu críona liaṫ agus iad tar éis a lán caṫana agus cogaí do ċur díoḃ agus rian a gcréaċt go doiṁinn 'n-a ngéagaiḃ agus 'n-a gcaḃailiḃ agus 'n-a gceannaċaiḃ: cuid acu gan ḃeiṫ puinn tar meaḋon aois aċ iad martraiṫe bargaiṫe, cnáṁḃriste, ar leaṫṡúil nú ar leaṫċois, nú b'ḟéidir gan aon ḃall d'á mballaiḃ beaṫa acu gan ḃeiṫ leaṫloitiṫe. Pé lot, áṁtaċ, ná pé aṫċumaḋ, a ḃí déanta ag cogaḋ agus ag cóṁrac ar a gcaḃailiḃ agus ar a ngéagaiḃ ní raiḃ aon lagú tar éis dul ar an gcroiḋe acu. Ḃí an aigne ċóṁ láidir acu agus ḃí sí riaṁ acu. An ċuid acu a ḃí ábalta ar ċorruiġe ná ar ṡiuḃal i n-aon ċor ḃíodar ċóṁ h-ullaṁ ar ḋul i gcaṫ agus ar ḟód an ḃáis do ṡeasaṁ agus ḃí na fir ab óige a ḃí ag Conċoḃar an uair sin.

Cóṁ luaṫ agus a fuaradar go raiḃ Conċoḃar tagaiṫe ċun an ríġteaġlaiġ "do ṫógadar suas a gcinn as a n-áitiḃ agus as a n-iṁḋaḋaiḃ go ḃfeicfidís an rí roscleaṫan ró-ṁór," mar

adeir an seana sgríḃinn. Ḟear breáġ mór groiḋe cumasaċ ab eaḋ Conċoḃar, agus taisbeánan an ċainnt sin sa tseana sgríḃinn go raiḃ gnúis ríoga aige agus súile breáġṫa móra solusṁara. Ḃí iongna ar na seana ġaisgiḋeaċaiḃ nuair a ċonacadar é. Ṫáinig mire meanamna ḋóiḃ, nú, mar adeir an seana sgríḃinn "nír-bo ċutulsa ḋóiḃ a ṃenmna." Níor ḟéadadar a meanamna do ċimeáḋ istiġ. Níor ḟéadadar gan an bróḋ agus an t-áṫas a ḃí orṫa do taisbeáint. Ḃí an bróḋ agus an t-áṫas ċóṁ mór san orṫa gur ḃeag ná gur ċaiṫeadar an ceann de'n tiġ a ḃí os a gcionn, nú, mar adeir an seana sgríḃinn: "Suail náċ farrnoeblangatar an ḃruiḋen i rraḃadar ḋíoḃ."

"Maiṫ, a ṫriaṫ agus a ṫiġearna," ar siad, "cad fé ndeara ḋuit éiriġe agus teaċt ag triall orainn-na indiu?"

"A ċáirde mo ċroiḋe agus ṁ'anama," arsa Conċoḃar, "an aṁlaiḋ nár ċualaḃair-se fós tráċt ar na gnóṫaiḃ tiubaisteaċa atá tar éis dul ċun cinn i gCúig Ulaḋ le déanaiġe? An slógaḋ coṁḃáḋa so a ṫánadar ċeiṫre ollċuigeaċa Éireann ċugainn? Ṫanadar ċugainn agus ṫugadar leó a n-aos ceóil agus a ḃfilí agus a luċt molta gníoṁ, i dtreó go mbeaḋ sé le h-innsint ar fuid na h-Éireann go deó cad iad na gníoṁarṫa móra a ḋeineadar ar Ċúig Ulaḋ. Ní raḃamair ullaṁ ḋóiḃ nuair a ṫánadar. Níor ḟágadar beiṫiḋeaċ ċeiṫre gcos i gCúig Ulaḋ. Do sgriosadar Cúig Ulaḋ ó Ḃóinn go Dún Soḃairce óṫuaiḋ. Níor ḟágadar tiġ, uasal ná íseal, i gCúig Ulaḋ gan losgaḋ.

Tá a ḃfilí agus a n-aos ceóil 'ġá ṁaoiḋeaṁ san anois ar fuid na h-Éireann. Ba ṁait liom-sa anois, a ċáirde ionṁuine, dul agus a ṁalairt sin de ċúram a ċur orṫa, a ṁalairt sin de ċeól a ṫabairt dóiḃ. Ba ṁait liom slógaḋ eile coṁḃáḋa do ḋéanaṁ agus gluaiseaċt ċuca agus díoltas a ḋéanaṁ orṫa mar ġeall ar an eugcóir a ḋeineadar orainn. Ba ṁait liom siḃ-se do ṫeaċt liom ar an slógaḋ coṁḃáḋa san agus gur do réir ḃúr dtoile-se agus do réir ḃúr gcóṁairle a ḋéanfí an slógaḋ."

Má ba beag nár ṫóg na seana ġaisgiḋiġ an ceann de'n ríġṫeaġlaċ ar dtúis nuair a ċonacadar an rí agus nuair a ṫaisbeánadar an bróḋ a ḃí orṫa, ba ró ḃeag nár ṫógadar é nuair airiġdar an ċainnt sin.

"Gaḃtar ár seana ċapaill agus curtar ár seana ċarbaid i dtreó ḋúinn, agus seo leat sinn, a rí!" ar siad.

X.

Do gaḃaḋ na seana ċapaill do sna seana ġaisgiḋiġ agus do socaruiġeaḋ na seana ċarbaid dóiḃ agus ṫánadar rómpa go h-Inḃear Linne Luaċainne an oiḋċe sin. Do h-innseaḋ an sgéal san ar fuid na h-Éireann agus do ċriṫniġdar trí tonna Éireann mar ġeall ar an sgéal. Ċuir Tonn Ruḋraiġe búirṫ airti agus do h-airiġeaḋ an búirṫ sin ins gaċ aon ṗáirt d'Éirinn. Do ḟreagair Tonn Inbir Tonn Ruḋraiġe agus do h-airiġeaḋ an ḟreagairt sin

ins gaċ aon ṗáirt d'Éirinn. Ansan do laḃair Tonn Ċlíoḋna, teas ar fad i gCuan Dor, ag freagairt do'n dá tuinn eile. Ansan do ḃí ḟios ag gaċ aoinne go raiḃ droċ obair ag teaċt. Do tuig Eoċu mac Luċta go raiḃ an droċ obair ag teaċt agus do ċruinniġ sé clanna Roċartaċ Déda agus ṫáinig sé anoir aduaiḋ go Teaṁair Luaċra. Do tuig Méiḃ agus Oileal go raiḃ droċ obair ag teaċt agus ṫánadar go Cruaċan-Ráit Conaċt. Do tuig Fionn mac Rosa, rí Gailinn Laiġean, go raiḃ droċ obair ag teaċt agus ċruinniġ sé Clanna Deirg agus ṫáinig sé leó go bruaċ na Bearḃa. Do tuig Cairbre Nia Fear go raiḃ droċ obair ag teaċt agus do ċruinniġ sé fir Luaiġne agus ṫáinig sé leó go Teaṁraiġ. Tír áluinn ḟada leatan ḟaiḋḃir ab eaḋ an tír a ḃí ag fearaiḃ Luaiġne an uair sin. Ḃí acu an tír ar a dtugtar Contae na Míḋe anois, agus mór ċuid Iarmuiċ ḋe, agus treaḃċas láidir, cóṁaċtaċ, caṫḃuaḋaċ ab eaḋ muinntir na tíre sin. Le Cairbre Nia Fear a ḃí a neart ag gaḃáil, agus i gcoinniḃ Ċonċoḃair, agus níor ṁait an ḃail ar Ultaiḃ an neart san a ḃeit 'n-a gcoinniḃ.

Mar sin dóiḃ mórtímpal na h-Éireann. Ḃí ḟios acu go léir go raiḃ Conall Ceárnaċ agus a loingeas ag teaċt, agus go raiḃ cuid acu tagaiṫe go h-Inḃear Linne Luaċainne ċeana féin. Ḃí ḟios acu go raiḃ Conċoḃar ceapaiṫe ar ḋíoltas a ḋéanaṁ ar fearaiḃ Éireann nár deineaḋ a leiṫéid riaṁ roimis sin orta, agus ḃí ḟios acu, leis, nár ċuid ba luġa 'ná a lán dóiṫin de ċúis a ḃí aige ċun an díoltais sin do ḋéanaṁ, mar go raḃtas tar éis eugcóra ḋéanaṁ air féin

agus ar Ultaiḃ nár deineaḋ a leiṫéid ar aon rí de ríġṫiḃ Éireann ná ar aon Ċúige de Ċuigiḃ Éireann níor ḃ'ḟios cad é an ḟaid roimis sin. Ṫuig gaċ aoinne, d'á ḃríġ sin, de sna ríġṫiḃ a ḃí i gcóṁḃáiḋ le Méiḃ agus le h-Oileal gur ḃ'é a mbuac an neart ba ṁó ab ḟéidir dóiḃ a ċruinniú agus cur le ċéile go daingean, fé láiṁ Ṁéiḃ agus Oileala, agus iad féin do ċosaint, d'á mb'ḟéidir é, ar Ċonċoḃar agus ar na h-Ultaiḃ. Uime sin isead do ċruinniġ Eoċu mac Luċta Clanna Déda i dTeaṁair Luaċra. Agus uime sin isead do ċruinniġ Fionn mac Rosa Clanna Deirg i nDinn Rí ar ḃruaċ Bearḃa Bánḟoluis. Agus uime sin isead do ċruinniġ Cairbre Nia Fear tuaṫa Luaiġne agus ṫug sé leis go Teaṁair iad.

Conċoḃar féin do ḋul ċun na h-áite 'n-a raiḃ na seana ġaisgiḋiġ ann, ar a suaineas, agus é 'ġá dtaḃairt leis go h-Inḃear Linne Luaċainne, sin é, ṫar gaċ níḋ eile, do ċuir 'n-a luiġe ar aigne gaċ rí agus gaċ duine nár ḃ'ḟios cad é an léirsgrios a ḋéanfaḋ Conċoḃar, mara gcuirtí cosg leis.

XI.

Ḃí Eoċu mac Luċta agus Clanna Déda i dTeaṁar Luaċra agus ḃíodar ag maċtnaṁ ar na h-olcaiḃ a ṫiocfaḋ ar Éireann dá dtagaḋ an cogaḋ. Ṫuigeadar 'n-a n-aigne gur ḃ'eug-cóir mór an gníoṁ a deineaḋ ar Ċonċoḃar rí Ulaḋ, agus ar Ultaiḃ, agus má ḃ'áil cosg do ċur i n-am leis an gcogaḋ a ḃí ag teaċt agus

leis na h-olcaiḃ go léir a ṫiocfaḋ as, nár ḃ'foláir labairt i n-am le Conċoḃar agus sásaṁ a ṫairisgint dó as ar deineaḋ de ḋíoḃáil dó féin agus do Ċúig Ulaḋ. Seo mar a h-ainimniġeaḋ acu an leórġníoṁ ba ċeart a ṫairisgint ; .i. "Gaċ beó d'á aiseac agus gaċ aiseac d'á beó ; imḋénaṁ a ċríċe agus a ḟerainn do Ċonċoḃar mac Faċtnai Fáṫaiġ .i. sond i n-inad gaċ suind, agus grianán i n-inad gaċ ġrianáin ; teġ i n-inad gaċ tiġe, bó i n-inad gaċa bó, daṁ i n-inad gaċ daiṁ ; agus an Donn Cuailgne fair anuas. Coṁleiṫet a aiġṫe de ḋearg-ór do Ċonċoḃar do'n ċur sain, agus gan sluagaḋ coṁbáiḋe d'ionsaiġiḋ fer nHerend." 'Sé sin le ráḋ:

Gaċ rud beó d'ár rugaḋ ċun siubail a' Cúig Ulaḋ, é ċur beó ṫar n-ais. Agus gaċ rud a marḃuiġeaḋ, rud mar é do ċur beó ṫar n-ais i n-inead. Gaċ aon rud a loiteaḋ é ḋéanam slán arís, .i. gaċ pola, nú bata, d'ár leagaḋ, a ṡamail de ṗola do ċur suas i n-inead ; gaċ grianán d'ár leagaḋ a ṡamail de ġrianán do ċur suas i n-inead ; agus gaċ tiġ d'ár leagaḋ nú d'ár loisgeaḋ tiġ mar é do ċur suas i n-inead. Gaċ bó d'ár rugaḋ ċun siubail bó ċóṁ maiṫ léi do ċur ṫar n-ais 'n-a h-inead. Agus mar ḃarr ar gaċ airioc eile an Donn Cuailgne do ċur ṫar n-ais abaile. Donn dearg-óir a ḃeaḋ ċóṁ leaṫan le n'aġaiḋ féin a ṫaḃairt do Ċonċoḃar féin. An leórġníoṁ san go léir a ḋéanaṁ ar ċoinġiol ná tiocfaḋ slógaḋ cóṁbáḋa i gcoinniḃ Fear Éireann.

Nuair a ḃí socair ag Eoċu mac Luċta agus ag Clannaiḃ Déda, i dTeaṁair Luaċra, air gur

ċeart na cóṁa san do ṫairsgint do Ċonċoḃar ċomáineadar teaċtairí, leis na cóṁaiḃ, go Cruaċan-Ráiṫ Conaċt, ag triall ar Ṁéiḃ agus ar Oileal, ċun na gcóṁ do ṫaisbeáint dóiḃ agus a iarraiḋ orṫa aontú leó.

Do h-innseaḋ na cóṁa i láṫair Ṁéiḃ agus Oileala. Cóṁ luaṫ agus d'airiġ Méiḃ iad do laḃair sí 'n-a gcoinniḃ go feargaċ. "Ní ceart," ar sisi, "aon iontaoiḃ a ḃeiṫ as an té tug an cóṁairle sin uaiḋ. Is cóṁairle í ná glacfam-na. An faid a ḃeiḋ againn-na fear a d'féadfiḋ urḋorn claiḋiṁ agus sciaṫraċ scéiṫ do ġaḃáil ar a ḃráiġid ní taḃarfar do'n ḟear san na cóṁa san."

"Ní ḋéanfimíd-ne rud ort-sa sa ġnó so, a ṁéirdreaċ!" arsa Oileal. "Má caitear an leórġníoṁ so do ḋéanaṁ ní mó a ḃeiḋ orainn-na a d'íoc de 'ná mar a ḃeiḋ ag gaċ fear eile de ċeiṫre ollċúigiḃ Éireann d'á raiḃ ar ṡluaġaḋ Tána Bó Cuailgne."

"Mearaim go ḃfuil an ceart sa méid sin agat, pé'r doṁan é," arsa Méiḃ.

Do socaruiġeaḋ ar na cóṁa do ṫairsgint do Ċonċoḃar.

"Cé ragaiḋ leis an dteaċtaireaċt?" arsa Oileal.

"Cé ragaḋ leis an dteaċtaireaċt," arsa Méiḃ, "aċ Dorn Iḃair, mac mic Cipp Gaban, agus Faḋḃ Daraċ, mac mic Omna?"

Ċuir Feargus sgearta gáire as nuair airiġ sé an dá ainm sin.

"Cad a ḃain an gáire sin asat, a Ḟearguis?" arsa Oiliol.

"Tá mo ḋóiṫin de ċúis gáire fáġalta agam, a rí," arsa Feargus.

XII.

"Ní h-aon iongna ḋom sgearta gáire ḋéanaṁ. Ní'l duine beó is mó n-a ḃfuil fuaṫ ag Ultaiḃ dó 'ná an fear san atá ag Méiḃ 'á ċur ag triall orta, agus ní'l bean ar biṫ is mó n-a ḃfuil fuaṫ ag Ultaiḃ di 'ná mar atá acu do Ṁéiḃ féin. Tá an ḃean is mó is fuaṫ leó ag cur an ḟir is mó is fuaṫ leó le cóṁa ag triall orta. Ní h-iongna ḋom gáire ḋéanaṁ. Dá mba ná beaḋ aon fuaṫ acu do'n teaċtaire níor ḃeag dóiḃ de ċúis fuaṫa é teaċt ċuca ó Ṁéiḃ, agus dá mba ná beaḋ aon fuaṫ acu do Ṁéiḃ níor ḃeag dóiḃ de ċúis fuaṫa ḋi an fear san do ṫeaċt ċuca uaiṫi. Dá mb'ionṁuin leó an teaċtaire b'féidir go nglacfí na cóṁa i ain-deóin a ḃfuaṫa do Ṁéiḃ. Dá mb'ionṁuin leó Méiḃ b'féidir go nglacfí na cóṁa i n-aindeóin a ḃfuaṫa do'n teaċtaire. Aċ nuair is fuaṫ fíoċmar leó Méiḃ agus an teaċtaire, i n-aon-ḟeaċt, ní feicim-se conus is féidir aon ṁaiṫ do ṫeaċt as an dteaċtaireaċt.

"Cad a ḋein an teaċtaire orta?" arsa Oileal.

"Is 'mó rud a ḋein sé orta," arsa Feargus, "aċ dá mba ná déanfaḋ sé aon níḋ eile aċ an gníoṁ a ḋein sé orta nuair a ṁairḃ sé Meanḋ mac Salċolgan ar reannaiḃ na Bóinne níor ḃeag dó é ċun a ḃfuaṫa do ṫuilleaṁ."

"An aṁlaiḋ is eagal leat, a rí," arsa Oileal, "go n-imṫeóċaḋ aon droċ níḋ air, nú go ndéan-faḋ Ultaiġ a ḋroċ ġníoṁarṫa d'agairt air?"

"Ní h-aṁlaiḋ, a rí," arsa Feargus. "Ní baoġal dó aon níḋ de'n trórd san anois. An

faid is teaċtaire le cóṁa é ní bainfar leis. Ní ḋéanfaḋ Ultaiġ feall de'n trórd ar an naṁaid is mó n-a ḃfuil gráin acu air."

Ansan d'imtiġ an ḃeirt teaċtairí go Teaṁraiġ.

An faid a ḃí an méid sin d'á ḋéanaṁ i dTeaṁair Luaċra agus i gCruaċan-Ráiṫ Conaċt ḃí gnó eile d'á ḋéanaṁ i n-áit eile. Driṫáir do Ċairbre Nia Fear ab eaḋ Fionn mac Rosa, rí Laiġean. Ṫuig sé i n-aigne, nuair a tosnóċaḋ an cogaḋ, gur ar Ṫeaṁraiġ, ar Ċairbre Nia Fear, a ṫaḃarfaḋ Conċoḃar agus na h-Ultaiġ agaiḋ ar dtúis. Ṫáinig sé féin agus an neart fear a ḃí aige, de Ċlannaiḃ Deirg, ó Ḋinn Rí go Teaṁraiġ agus do ḋein an ḃeirt driṫár aon neart aṁáin de'n dá neart, de Ċlannaiḃ Deirg agus d'ḟearaiḃ Luaiġne. Ḃí Fionn mac Rosa i dTeaṁraiġ nuair a ṫáinig an ḃeirt teaċtairí ó Ċruaċan-Raiṫ Conaċt. Do h-innseaḋ na cóṁa d'Ḟionn mac Rosa. Do cuatar i gcóṁairle ansan feuċaint cé raġaḋ ótuaiḋ ag triall ar Ċonċoḃar ċun na gcóṁ do ṫairisgint dó.

Ḃí duin'uasal 'n-a ċóṁnuiḋe an uair sin i n-áit ar a dtugtí Fiḋ Gaiḃle. Fiḋaċ Fergaċ an ainm a ḃí ar an nduin'uasal san. Fear ciallṁar, eagnaiġe, glic ab eaḋ é, agus ní feargaċ a ḃí sé aċ foiḋneaċ, faidearaḋnaċ. Do socaruiġeaḋ ar é ċur ótuaiḋ leis an dteaċtaireaċt ag triall ar Ċonċoḃar, i n-aonḟeaċt leis an mbeirt a ṫáinig ó Ċruaċan-Ráiṫ Conaċt aniar.

Do ġluais an triúr rómpa ótuaiḋ go dtí gur ṫánadar ċun na h-áite 'n-a raiḃ Conċoḃar. Do tugaḋ i láṫair Ċonċoḃair iad. D'ḟiafraiġ

sé ḋíoḃ cad a ḃí uaṫa. Do laḃair sé go séiṁ agus go cneasta leó. D'aiṫin sé an ḃeirt Ċonáċtaċ go maiṫ agus ḃí fios aige cad é an fuaṫ a ḃí agá raiḃ beó i gCúig Ulaḋ ḋóiḃ, aċ ní aiṫneóċaḋ aoinne ar a ġuṫ ná ar a ċainnt 'ná gur ċáirde dílse ḋó iad.

XIII.

D'innis na teaċtairí do Ċonċoḃar cad a ṫug iad agus cá dtánadar; go dtánadar ó Ċruaċan-Ráiṫ Conaċt ar dtúis, agus ansan ó Ṫeaṁraiġ, ċun ċóṁ do ṫairrsgint do Ċonċoḃar, rí Ulaḋ.

"Cad iad na cóṁa atá agaiḃ le tairrsgint do Ċonċoḃar rí Ulaḋ?" arsa Conċoḃar.

"Tá," ar siadsan, "gaċ beó d'á aissec agus gaċ aissec d'á ḃeó. Imḋéanaṁ a ṫíre agus a ḟearainn do Ċonċoḃar mac Faċtnai; agus sonn i n-inad gaċ suinn agus grianán i n-inad gaċ grianáin, teġ i n-inad gaċ tiġe, bó i n-inad gaċa bó, daṁ i n-inad gaċ daiṁ, agus an Donn Cuailgne fair anuas; cóṁleiṫeṫ a aiġṫe de dearg-ór do Ċonċoḃar; agus gan slóġaḋ coṁḃáiḋe d'ionsaiġiḋ fer nÉireann do'n ċur so."

"Cursar oraiḃ-se anois," arsa Conċoḃar, "an ċóir is ceart a ċur, do réir dliġe, ar ṫeaċtairiḃ a ṫagan ag tairrsgint cóṁ. Ansan imṫiġiḋ ṫar n-ais ag triall ar an muinntir a ċuir anso siḃ agus abraiḋ leó ná glacfad-sa aon ċóṁa uaṫa go dtí go mbeiḋ ineaḋ mo ṗubla

suiḋte agam i ngaċ Cúige de Ċúigiḃ na hÉireann ; fé mar a ḟuiḋdar-san a bpubla agus a gcábáin agus a sgailpeana ins gaċ aon ṗáirt de Ċúig Ulaḋ."

"Maiṫ, a Ċonċoḃair," ar siad-san. "Agus cá ndéanfir-se sosaḋ agus mór-longṗort do ġaḃáil anoċt ?"

"I Ros na Rí os Bóinn bán-ṡoluis," arsa Conċoḃar. Deir an seana leaḃar gur ḃ'é cúis do Ċonċoḃar an méid sin a ḋ'innsint dóiḃ mar nár ċeil sé riaṁ ar naṁaid cá ndéanfaḋ sé longṗort, i dtreó ná déarfidís gur le h-eagla rómpa ná 'neósfaḋ sé dóiḃ é. Ní dóiċ liom go measan an seana sgéalaiḋe gur ḋein Conċoḃar rud ciallṁar nuair innis sé d'á naṁaid ar an gcuma san, ċóṁ breáġ ċóṁ bog, cá raiḃ sé ċun teaċt i gcóir na h-oiḋċe. Agus ní h-é mo ṫuairim gur dóiċ leis an sgéalaiḋe céadna gur leaṫsgéal ró ḃunúsaċ dó féin, ar son Ċonċoḃair, a ráḋ gur ḋein Conċoḃar an níḋ sin i dtreó ná déarfaḋ an naṁaid go raiḃ eagla aige rómpa. Pé'r doṁan é, níor ṫáinig Conċoḃar go Ros na Rí an oiḋċe sin mar ḃí seilḃ ag an naṁaid ann roimis.

Nuair a fuair na teaċtairí an freagra, agus an t-eólus i dtaoḃ an longṗuirt i gcóir na h-oiḋċe, ṫánadar ṫar n-ais go Teaṁraiġ. D'innseadar do Ċairbre Nia Fear agus d'Ḟionn mac Rosa na neiṫe a ḃí acu le h-innsint. D'innseadar an focal aduḃairt Conċoḃar, ná glacfaḋ sé féin cóṁa ar biṫ ó Ṁéiḃ ná ó Oileal ná ó Ḟearaiḃ Éireann go dtí go suiḋfaḋ sé a ṗubal ins gaċ Cúige de Ċúigiḃ Éireann ; agus go dtiocfaḋ sé go Ros na Rí an tráṫnóna san

agus go ndéanfaḋ sé sosaḋ agus longṗort do ġabáil ann.

"Tá go maiṫ," arsa Cairbre.

"Téiġiḋ-se siar," ar seisean, "agus abraiḋ le Méiḃ agus le h-Oileal teaċt anso le cabair agus le congnaṁ ċuġainn-na má's orainn a ṫabarfiḋ Conċobar agus na h-Ultaiġ aġaiḋ ar dtúis. Agus abraiḋ leó, má ġabaid siad ṫorainn-na siar ċun aġaiḋ a ṫabairt orṫa-san, go raiġmíd-ne siar, líon ár slóġ, le congnaṁ ċuċa-san."

D'imṫiġ na teaċtairí siar ċun na h-áite 'n-a raiḃ Oileal agus Méiḃ. Do tugaḋ i láṫair Oileala agus Méiḃ iad.

"Seaḋ," arsa Méiḃ, "cad é an sgéal atá agaiḃ ó Ċonċoḃar? An nglacfiḋ sé na cóṁa? An ḃfanfiḋ sé ar a ṡuaimneas lastuaiḋ de'n Ċarn Ġeal, ag ól na ḃfleaḋ, mar is gnáṫ leis, nú an rud é go dtiocfiḋ sé ag déanaṁ aċarainn ag éileaṁ an tairḃ úd a ḃaineamair díoḃ."

"Ní ḟanfiḋ sé ar a ṡuaimneas, a ríogan," arsa duine de sna teaċtairiḃ. "Ní ḟanfid Ultaiġ ar a suaimneas. Ní h-aon níḋ fóġanta atá beartuiġṫe acu do ċríoċaiḃ Ḃreáġa. Sgriosfid siad críoċa Ḃreáġa ó lár go farraige. Déanfid siad léirsgrios teine agus fola ar Ċairbre Nia Fear. Duḃairt Cairbre linn a ráḋ leat, a ríogan, teaċt le congnaṁ ċuige, agus má's ort-sa a ṫabarfid Ultaiġ aġaiḋ go dtiocfiḋ sé le congnaṁ ċugat."

XIV.

"Má ṫugan an fear san agaiḋ orainn-na," arsa Méiḃ, "ní h-é a leas a ḋéanfiḋ sé. Ḃeaḋ-sa anso roimis agus beiḋ mo neart ullaṁ agam dó. Cuirfaḋ-sa riṫ agus rás agus dearg ruaṫar air féin agus ar a dtiocfiḋ i n-aonḟeaċt leis de ṫuaṫalánaiḃ na Cúige sin Ulaḋ. Tá cuiṁne acu orm agus ar Ṁacaiḃ Ṁáġaċ. Is mór an iongna liom-sa mara gcuiriḋ an ċuiṁne sin ḟiaċaint orṫa agaiḋ a ṫaḃairt i dtaoḃ éigin eile. Má ṫagaid siad anso agus diṫinear orṫa, ḃeirim-se mo láṁ agus m'ḟocal dóiḃ go mbeiḋ diṫinear níos mó 'ná é orṫa ag imṫeaċt. Ag riṫ rómainn amaċ isteaḋ beid siad agus na cinn ag dul d'á gcolannaiḃ sé mar a ṫiocfimíd suas leó sa rás.

"Ní gáḋ dom-sa dul le cabair ná le congnaṁ ag triall ar Ċairbre Nia Fear. Tá sé féin agus a ḋriṫáir, ó tá Clanna Deirg agus fir ċruaḋa tuaṫa Luaiġne i dteannta ċéile acu, ábalta ar ġabáil de ċosaiḃ i n-aon neart a ṫabarfiḋ an fear san 'n-a gcoinniḃ ó Ċúig Ulaḋ."

"D'ḟéidir, a ríogan," arsa Fiḋaċ, "go bfuil Cairbre agus Fionn láidir a ndóiṫin do Ċonċoḃar agus do sna h-Ultaiḃ, aċ tá neart slóġ tagaiṫe tar faraige agus tá Conall Ceárnaċ 'n-a ċeann orṫa agus ní fios cad é an breis nirt iad san ar ḟlóiġtiḃ Ċonċoḃair, ná cad é an mí-ṁisneaċ a ċuirfid siad ar ḟlóiġtiḃ Ċairbre agus a ḋriṫár. Dá dtagaḋ Céd mac Máġaċ agus Anluan mac Máġaċ, agus an ċuid eile de sna macaiḃ cróḋa san Máġaċ, do tabarfi

do sna fearaiḃ iaraċta so a ṫug Conall Ceárnaċ leis anall cóṁrac ná fuil coinne acu leis.”

“Má ṫagan sí Maċa anso ċugainn-na,” arsa Méiḃ, “cuirfar a ṡlóiġte i ndiaiḋ a gcúil, iompófar a ḃrataċa siar, bainfar de a ṡéan agus a raṫ, claoiḋfar a ḃríġ agus a neart.”

“Má ṫagan ár sluaġ-na le cabair ċugaiḃ-se ansan iseaḋ beiḋ cruinniú nirt. Beiḋ ár sluaġ-na agus do ṡluaġ-sa, a ríoġan, ag iomaiḋ agus ag formaḋ le céile feuċaint cé'cu is tréine ḋéanfiḋ an troid agus is mó ċuirfiḋ rian a láṁ ar na h-Ultaiḃ,” arsa Fíodaċ.

D'á ġartaċt é Fíodaċ ní raiḃ tairḃte 'n-a ċainnt. Ní duḃairt sí go gcuirfí cabair ná congnaṁ soir ag triall ar Ċairbre. B'éigean d'Ḟíodaċ teaċt tar n-ais agus a ráḋ leis an mbeirt driṫár go gcaiṫfidís an méid ba ṁó a ḋ'féadfidís do ḋéanaṁ de'n méid nirt agus gustail a ḃí acu féin; nár ḃ'aon ṁaiṫ ḋóiḃ beiṫ ag braiṫ ar neart ná ar ġustal ó Ṁéiḃ.

Aċ i dtaoḃ Ċonċoḃair, ṫáinig sé, sé mar aduḃairt sé leis na teaċtairiḃ, sé ḋéin Ruis na Rí agus mór-ṡluaġ líonṁar, láidir aige. Ṫáinig sé go h-Accaill Breáġa. Ḃí sé an uair sin i ngioraċt seaċt míle do Ros na Rí. Ḃí duin'uasal d'ár ḃ'ainm Oileall 'n-a ċóṁnuiḋe sa n-áit sin. Flaṫ-ḃruġaiḋ adeir an seana leaḃar ab eaḋ an duin'uasal. Tiġearna talṁan a taḃarfí anois ar ḋuin'uasal d'á sórd. Ċonaic sé Conċoḃar agus an mór-ṡluaġ. Ḃí iongna air cad é an fuadar a ḃí fé'n rí. Ṫáinig sé ċun cainnte leis.

“Maiṫ ann, a Ċonċoḃair,” ar seisean, “cad

é an bríġ atá leis an mór-ṡluaġ líonṁar so atá at' ḋiaiḋ agus cár mian leat dul leó?"

"Go Ros na Rí, os Bóinn ḃán-ṡoluis anso," arsa Conċoḃar.

"Ní'l i n-áirite duit-se dul go Ros na Rí anois, a Ċonċoḃair," arsa Oileall, "aċ gan dul ann iseaḋ atá i n-áirite duit, a rí."

"Cad é an ċúis?" arsa Conċoḃar.

"Mar," arsa Oileall, "tá tosaċ ag slóiġtiḃ na nGailian agus ag Luaiġniḃ na Teaṁraċ ort, a rí. Táid siad ann róṁat. An daingean a ċeapais-se duit féin tá sé acu-san. Ní daingean duit-se é feasta, a rí."

"Tá de ġeasaiḃ orm-sa," arsa Conċoḃar, "gan iompáil dem' bóṫar, agus gan caṫ do ṡeaċnaḋ pé líon an naṁaid."

XV.

"Gaḃtar sosaḋ agus longṗort againn anso feasta," arsa Conċoḃar. Ba ḋóiċ le duine ar an gcéad aṁarc gur ḃreugnuiġ Conċoḃar é féin sa ċainnt seo, aċ níor ḋein. Duḃairt sé ar dtúis, "geiss dómsa dola dom' ċonair," 'sé sin, "táim-se fé ġeasaiḃ gan iompáil i leat-taoiḃ ó'n sliġe atá curtha róṁam agam a ġaḃáil." Nuair a ġaiḃ sé sosaḋ agus longṗort níor imṫiġ sé d'á ṡliġe. Is aṁlaiḋ a stad sé ar an sliġe. Duḃairt sé: "Geiss dom dola i gcaṫ gaċ lín," 'sé sin, "táim fé ġeasaiḃ gan caṫ do ṡeaċaint pé beag mór an naṁaid a ḃeaḋ am' ċoinniḃ." Ní seaċaint caṫa long-

port a ġaḃáil sa n-áit 'n-a raiḃ sé an uair sin. Is ag seasaṁ an ċaṫa a ḃí sé nuair a stad sé ar an ḃfód a ḃí fé n-a ċois.

"Sáiḋtear ár sosta anso," ar seisean, "agus suiḋtear ár bpubla. Deintear ár mbota agus ár mbéalscáláin. Deintear ullṁú bíḋ agus leanna ḋúinn, deintear proinn agus coṁaltus ('sé sin, ḋínnéar agus caiteaṁ bíḋ) anso ḋúinn, agus bíoḋ ceól agus aṁráin againn agus dáin ṁolta."

Do deineaḋ gaċ níḋ ar an gcuma san, fé mar a ḋ'órduiġ Conċoḃar. Do sáḋaḋ na maiḋí sa talaṁ agus do leaṫaḋ an anairt ar na maiḋíḃ agus ḃí cáḃáin ḃreáġṫa ṁóra ag na fearaiḃ. Do lasaḋ na teínte agus do h-ullṁuiġeaḋ an bia agus an lionn. Do ṡocaruiġdar greṫa glanḟoṫraicṫe ḋóiḃ féin, 'sé sin, árṫaí uisge, nú puill uisge i gcré, ċun iad féin do niġe agus do ġlanaḋ ionta. Ansan do ċíoraḋar a ḃfuilt agus do ṫriomuiġdar agus do ġlanaḋar iad féin go maiṫ. Níor ṁór ḋóiḃ na fuilt a ċíoraḋ go maiṫ, mar ḃíoḋ an ġruaig ana ḟada ar an fearaiḃ an uair sin. Ansan do ṡuiḋdar ċun bíḋ agus ḃíodar ag iṫe agus ag ól agus ag éisteaċt le ceól agus le h-aṁránaiḃ agus le filiḋeaċt, agus ḃí an saoġal go h-áluinn acu agus go h-aoiḃinn.

Ar ball do laḃair Conċoḃar.

"Maiṫ ansan, a Ulta," ar seisean, "is maiṫ liom siḃ go léir a ḋ'feisgint ċóṁ mór ar ḃúr sástaċt, ċóṁ mór aoiḃneas, ċóṁ mór iontaoiḃ as ḃúr neart féin, ċóṁ beag eagla roim neart naṁad. Ní'l aon eagla againn roimis an naṁaid seo atá ansúd laistear dínn anoir i

Ros na Rí ar bruaċ na Bóinne. Níl blúire eagla againn rómpa, aċ ba ṁaiṫ liom-sa a ḟios a ḃeiṫ agam cad é an neart fear atá acu, agus conus atáid siad suiḋte, agus cad í an ċóir caṫa agus cóṁraic atá orṫa. An ḃfuil duine le fáġail anso do raġaḋ anois ó ḋeas ċuca agus do ġeóḃaḋ radarc orṫa a gan ḟios dóiḃ, agus do ḋéanfaḋ iad do ṁeas agus do ḃreiṫniú agus a ḋ'ḟáġail amaċ dom cad é a líon agus cad é an daingean cosanta atá orṫa, cad í an ċóir ċogaiḋ atá orṫa, agus cad é an neart fear nár ṁór dúinn a ḃeiṫ againn ċun agaiḋ a ṫaḃairt orṫa agus an láṁ uaċtair ḟáġail orṫa agus iad do ċur as an áit sin?"

"Raġad-sa agus déanfad an obair sin, a rí," arsa Féic mac Folomuin mic Faċtna Faṫaiġ, "agus taḃarfad anso ċugat-sa go cruinn gaċ eólus de sna h-eólusaiḃ sin atá uait."

Do ġluais Féic. Ṫáinig sé go Dinn na Bóinne, cnocán atá ar agaiḋ Ruis na Rí agus ó n-a ḃfuil radarc maiṫ ar Ros na Rí mar a raiḃ slóiġte Ċairbre agus Ḟinn ṁic Rosa an uair sin. Ḃí Féic ag feuċaint ar na slóiġte. Ċuiṁniġ sé ar an léirsgrios a deineadar ar Ċúig Ulaḋ go léir, agus go mór mór ar a ṁuinntir féin tuaiḋ agus ar a ġaoltaiḃ, nuair a ṫugadar Táin na mBó a' Cuailgne. Do las an maċtnaṁ san a ċroiḋe le fuaṫ dóiḃ agus le gráin orṫa i dtreó nár ḟéad sé gan an rud a ḋéanaṁ a dein a lán nár ḃ'é an ḟaid a ḃí an léirsgrios ar siuḃal.

XVI.

An ḟaid a ḃí Méiḃ, agus slóiġte fear Éireann aici, ag argain Ċúig Ulaḋ, ar Ṫáin Bó Cuailgne, do tuit amaċ go minic go dtagaḋ rainnt d'ḟearaiḃ Ulaḋ, caogad nú céad acu, agus go dtugaidís aġaiḋ ar na slóiġtiḃ móra, gan aon tsúil le buaċtaint orṫa, aċ le buile fuaṫa agus feirge, agus go marḃuiġdís a dtrí cóṁlíona díoḃ sar a dtuitidís féin. Do ċuiṁniġ Féic mac Follomuin ar na gníoṁarṫaiḃ sin nuair a ḃí sé ag feuċaint ar ṡlóiġtiḃ Ċairbre agus Ḟinn ṁic Rosa agus níor ḟéad sé gan gníoṁ d'á sórd a ḋéanaṁ.

“Raġad-sa óṫuaiḋ anois,” ar seisean i n'aigne féin, “ċun na h-áite 'n-a ḃfuilid slóiġte Ulaḋ agus 'neósfad dóiḃ an fuaṫ atá tagaiṫe agam do sna slóiġtiḃ naṁad so. Ansan tiocfid slóiġte Ulaḋ aduaiḋ agus seasóċaiḋ gaċ fear díoḃ 'n-a láṫair caṫa agus cóṁlainn agus cóṁraic. Ní ḃeiḋ aon ċreideaṁaint ná aon onóir ná aon oirḋearcas ag dul doṁ-sa 'n-a ḋiaiḋ san aċ mar aon ḟear eile ar ṡluaġ na n-Ultaċ. Cad 'tá ċun mise ċosg ar mo ġníoṁ féin sa ċóṁrac do ḋéanaṁ anois?” D'imtiġ sé ṫar Ḃóinn óḋeas agus ṫug sé fúṫa. Deir an seana leaḃar gur ṫug sé “a n-airṫiur for a n-iarṫar agus a ndeisciurt for a dtuaisciurt,” 'sé sin gur ċuir sé an taoḃ ṫoir díoḃ ar an dtaoḃ ṫiar agus an taoḃ ṫeas díoḃ ar an dtaoḃ ṫuaiḋ.

Isé mo ṫuairim féin ná fuil in sna focalaiḃ sin aċ cuma cainnte a ḃíoḋ ag daoine fadó ċun

a ráḋ gur ċuir sé tré n-a ċéile iad go h-iongantaċ. Níor ḃ'aon iongna é 'ġá gcur tré n-a ċéile ar an gcuma san. Ṫáinig sé go h-oban orṫa. Ní raiḃ ḟios acu, nuair airiġdar an ċéad ḟoṫram, ná gur ḃ'é Conċoḃar féin agus na h-Ultaiġ go léir a ḃí ann. Is minic a ċuir aon ḟear aṁáin a ḃeaḋ láidir, cróḋa, sgeón i mór ḟluaġ le gníoṁ de'n tsórd san agus gur ċuir an sgeón ḟiaċaint orṫa teiċe i n-aon ḃróin aṁáin nú iompáil ar a ċéile agus a ċéile do ṁarḃú.

Pé sgeón a ṫáinig ionta súd, níor lean sé aḃfad. Ċonacadar ná raiḃ ann aċ aon ḟear aṁáin, bíoḋ gur ḃ'ḟear tréan é agus go raiḃ sé 'ġá leagaḋ roimis go tiuġ. Ansan do ċuireadar liú suas agus tugadar go léir aġaiḋ air. Ṫuig sé nár ḃ'ḟéidir dó seasaṁ i n-aġaiḋ an ṁór-ḟluaġ. Ḃí a ġníoṁ déanta aige agus tug sé iarraċt ar ḋul uata tar n-ais tar aḃainn óṫuaiḋ. Do ṫárla go raiḃ an áit 'n-ar léim sé isteaċ sa n-aḃainn ró ḋoiṁinn agus do báḋaḋ é. An gníoṁ san a ḋein sé an uair sin do lean cuiṁne air go buan agus go marṫanaċ; mar "Linn Féic" a tugaḋ mar ainm, ó ṡin i leiṫ, ar an bpoll 'n-ar báḋaḋ é.

Ar ball ḃí Conċoḃar agus fir Ulaḋ ag déanaṁ iongna de cad a ḃí ag cimeád Féic. Ní raiḃ sé ag teaċt. Ḃ'é ḃ'ḟada leó a ḃí sé 'n-a n-éagmais. Do laḃair Conċoḃar airís:—

"Maiṫ áṁ, a Ulta," ar seisean, "an ḃfuil aon ḟear agam le fáġail oraiḃ do raġaiḋ agus do ḋéanfiḋ an tsluaġ san d'ḟeuċaint agus do ṁeas dom?"

"Raġad-sa agus déanfad é, a rí," arsa

Ultaċ d'ár b'ainm Daigi mac Déga. D'imṫiġ sé sin díreaċ mar a d'imṫiġ Féic mac Follomuin. Fuair sé radarc ar an naṁaid. Ṫáinig fuaṫ aige dóiḃ agus gráin aige orṫa ar an gcuma gcéadna. D'imṫiġ sé ṫar aḃainn ó-ḋeas. Ṫug sé aġaiḋ ar an sluaġ agus ċrom sé ar iad do leagaḋ. Níor cuireaḋ sgeón ionta an tarna h-uair. Ḃrúġdar isteaċ 'n-a ṫimpal agus ḋeineadar “guin galann” de. Pé bríġ atá leis an ḃfocal ní'l aon ṁearaṫal ná gur b'é bríġ atá leis an ngníoṁ, gur sáiḋ gaċ aoinne sleaġ, nú claiḋeaṁ, nú arm éigin ann, agus gur marḃuiġeaḋ é.

XVII.

Ḃí Conċoḃar ag feiṫeaṁ leis an eólus a ḃí uaiḋ agus ní raiḃ aoinne de'n ḃeirt ag teaċt. Do laḃair sé arís, aċ ní h-aṁlaiḋ a ḋ'iarr sé ar ḋuine éigin dul, uaiḋ féin, ċun na naṁad do ḃraiṫ. Ṫuig sé gur ċeart duine do ṫoġaḋ ċun na h-oibre sin. Do laḃair sé le h-Irgalaċ.

“Maiṫ áṁ, a Irgalaiġ ṁic Maglaiġ mic Congaile mic Rúḋruiġe,” ar seisean, “an 'neósfá ḋúinn cé is cóir a ḋul ag feuċaint an tslóiġ sin agus 'gá mbreiṫniú?”

“Cé do raġaḋ ann aḋe,” arsa Irgalaċ, “aċ aṁáin Irial gaisciḋeaċ glúnṁór mac Ċonaill Ċeárnaiġ? Má's Conall ar ċosgar é is Cú Ċulainn ar ċleasaṁnaċt é. Is Caṫḃaḋ draoi deaġaṁra é ar ċéill agus ar ċóṁairle. Is Seanċa mac Oilealla é ar ríḋ agus ar ḟo-ḃérla. Is

Celtċair mac Uteċair é ar ċalmaċt. Is Conċoḃar mac Faċtna Fataiġ é ar ríġḋaċt agus ar roscleiṫne, ar ḃronaḋ sed agus maoine agus saiḋḃris. Cé do raġaḋ ann aċ amáin Irial?"

"Raġad-sa ann, andaiġ," arsa Irial. D'imṫiġ Irial air agus ṫáinig sé ar an gcnocán gcéadna 'n-ar seasaiṁ an ḃeirt eile air, i ndiaiḋ céile, nuair a ḃí gaċ duine acu ag breiṫniú an tslóiġ. Do ċrom sé ar iad a ḃreiṫniú agus do ṁeas. An faid a ḃí sé 'ġá mbreiṫniú agus 'ġá meas níor leog sé d'aon níḋ i ḃfuirm fuaṫa ná feirge aon ḃuaireaṁ aigne do ċur air. Ḋein sé an gnó a ḃí le déanaṁ aige. Nuair a ḃí an breiṫniú agus an meas déanta aige tug sé leis tar n-ais ag triall ar Ċonċoḃar an t-eólus a ḃí fáġalta aige.

"Seaḋ, a Irial, a ṁic," arsa Conċoḃar nuair a ṫáinig Irial ag triall air, "cad é an cúntas atá agat dom ar a ngleus agus ar a líon agus ar a neart?"

"Dar mo ḃriaṫar-sa, a rí," arsa Irial, "ní ró ṁaiṫ an cúntas atá agam duit orta. Ní'l áṫ ar Ḃóinn gan iad 'n-a ngárda líonṁar ar an gceann ṫeas de. Tá Ros na Rí agus an talaṁ, árd agus íseal, 'n-a ṫimpal, lán d'á gcapailliḃ agus d'á ngiollaiḃ, agus tá na bóiṫre mór-ṫimpal lán díoḃ. Tá gleus áluinn uasal orta. Is cuma nú lasair ríġṫiġe, i lár ṁaċaire an gleus airm agus éide agus éadaiġ atá orta."

"An fíor, a Irial ġalaiġ ġlúngil," arsa Conċoḃar, "an níḋ seo adeir na fir, go ḃfuil trí caṫa acu ar an maċaire, ar ár láiṁ ċlé ag feiṫeaṁ linn?"

"Ní h-ar an macaire atáid siad, a rí," arsa Irial. "Istiġ ansúd iseaḋ atáid siad sa ros n-a ngaḃan Ḃóinn 'n-a tímpal. Táid trí caṫa ann de ċlannaiḃ Deirg agus iad i gceilg ag feiteaṁ linn. Is cuma nú lasair an spréaċarnaċ atá agá n-arm 'á ḋéanaṁ tré ċrannaiḃ an ruis. Na fir úd a ċuaiḋ uainn ag breiṫniú an tslóiġ ní ṫiocfid siad ṫar n-ais ċugainn. Deineadar an gníoṁ uasal agus tá onóir ṁór ag dul dóiḃ."

Nuair airiġ Conċoḃar an tuairisg sin ar an naṁaid a ḃí i Ros na Rí ag feiteaṁ leis do ġlaoiḋ sé ċuige a luċt cóṁairle.

"Maiṫ, a Ulta," ar seisean, "cadé ḃúr gcóṁairle ḋúinn i dtaoiḃ an ċaṫa so atá le troid againn?"

"Isí ár gcóṁairle," ar siad-san, "fanṁaint go dtagaid ár dtreóin agus ár dtaoisiġ agus ár dtiġearnmais agus ár ḃfuilingiḋṫe caṫa." Do deineaḋ an ċóṁairle sin agus do fanaḋ.

Ní ró ḟada a ḃíodar ag feiteaṁ nuair ċonacadar ċuca trí carbaid agus taoiseaċ ins gaċ carbad díoḃ agus dá ċéad déag fear fé láiṁ gaċ taoisiġ acu san. Isiad trí taoisiġ a ḃí ann ná trí deaġ-aosa dána d'Ultaiḃ, .i. Caṫḃad draoi deaġ-aṁra agus Aiṫerni áilgeasaċ agus Aiṁirgin an fear dána. Ċuir san trí ṁíle fear agus sé ċéad de ḃreis ar sluaġ Conċoḃair. Uaisle léiġinn agus eóluis agus filiḋeaċta ab eaḋ na fir ḋána. Aċ ḃí eólus acu ar ġnóṫaiḃ cogaiḋ ċóṁ maiṫ agus ḃí acu ar aon niḋ eile, agus do ṫuig Conċoḃar, fé mar a ṫuig gaċ aoinne n-a raiḃ aon tairḃe 'n-a ṫuisgint, gur ṁó go mór le ráḋ, i ngnóṫaiḃ cogaiḋ,

neart agus éirim aigne, agus neart eóluis, 'ná neart cuirp. Ba ṁór an ḃreis, d'á ḃríġ sin, ar ḋá ċuma, an triúr san agus a dtrí buiḋeana, ar ṡluaġ Conċoḃair.

XVIII.

Nuair a fuair Conċoḃar an triúr san tagaiṫe agus an ḃreis nirt curṫa ar a ṡluaġ do laḃair sé airís le n-a luċt cóṁairle.

"Maiṫ, a óga," ar seisean, "cadé ḃúr gcóṁairle dúinn?"

Ṫugadar an cóṁairle céadna dó. "Is í ár gcóṁairle," ar siad, "fanṁaint go dtagaid ár dtreóin agus ár dtaoisiġ agus ár dtiġernmais agus ár ḃfuilingiḋṫe caṫa."

Do glacaḋ an cóṁairle sin, fé mar a glacaḋ ar dtúis í. Do fanaḋ le tuille nirt do ṫeaċt. Ní ró ḟada a ḃíodar ag feiṫeaṁ nuair a ċonacadar ċuca trí cairbtiġ eile agus buiḋean trí ċéad déag fear ag gaċ cairbteaċ díoḃ. B'iad triur cairbteaċ iad san ná Eóġan mac Daurṫaċt agus Gáine mac Daurṫaċt agus Cairbre mac Daurṫaċt.

B'ṡin trí ṁíle eile fear agus naoi gcéad. B'ṡin tagaiṫe, ar fad, seaċt míle agus cúig céad.

Do laḃair Conċoḃar airís le n-a luċt cóṁairle. "Cadé ḃúr gcóṁairle dúinn, a óga?" ar seisean. Ṫugadar an cóṁairle céadna dó. "Is í ár gcóṁairle," ar siad, "fanṁaint go dtagaid ár dtreóin agus ár dtaoisiġ agus ár

dtiġernmais agus ár bfuilingiḋte caṫa." Do fanaḋ. Níor b'ḟada a bíodar ag fanṁaint nuair a ċonacadar trí cairbtiġ eile ag teaċt. B'iad trí cairbtiġ iad san ná triúr mac Ċonnáiḋ buiḋe ṁic Iliaċ, .i. Laoġaire Buaḋaċ agus Cairell Corcaraċ agus Aeḋ Anglonnaċ; agus bí buiḋean ċeitre ċéad ḋéag fear ag gaċ cairbteaċ ḋíob san. B'ṡin trí ṁíle fear, agus ċeitre ċéad fó trí. B'ṡin ċeitre ṁíle fear agus ḋá ċéad. Ċuir san leis an seaċt míle agus cúig céad a bí tagaiṫe ċeana agus sin agat aon ṁíle ḋéag fear agus seaċt gcéad.

Nuair a ċonaic Conċobar an méid sin do labair sé airís le n-a luċt cóṁairle:—

"Caḋé búr gcóṁairle ḋúinn, a óga?" ar seisean.

"Is í ár gcoṁairle," ar siad-san, "fanṁaint go dtagaid ár dtreóin agus ár dtaoisiġ agus ár dtiġearnmais agus ár bfuilingiḋte caṫa."

"Ní ḋéanfar oraib an níḋ sin, a óga," arsa Conċobar. "Óir tá trian slóiġ Ulaḋ anso anoir agus ní'l ansúd teas aċ trian slóiġ Fear Éireann. Cad é an cúis ná tabarfimís cat ḋóib?"

D'eiriġ Conċobar ansan agus do ġleus sé uime a éide caṫa agus cóṁraic agus cóṁlainn. D'eiriġ, i n-aonḟeaċt leis, an trian de ṡlóiġtib Ulaḋ a bí ann agus ċuadar tar Bóinn ó ḋeas. D'eiriġ an tsluaġ eile ċuca. Do tosnuiġ an ḋá ṡluaġ ar a ċéile do ġearraḋ agus do leagaḋ agus do ṁarbú. Bí sluaġ Ċairbre agus Ḟinn ṁic Rosa níba líonṁaire agus níba treise 'ná mar a ṁeas Conċobar iad a beiṫ. Do lean an cóṁrac go h-ana ḋian ar feaḋ tamail. Ansan

do ṫosnuiġ na h-Ultaiġ ar ḋul i ndiaiḋ a gcúil. Do ḃrúiġ an naṁaid orta go láidir agus go trom agus go cuṫaiġ. Ḃí na h-Ultaiġ ag tuitim go tiuġ. Ḃí cuid ṁaiṫ acu ag iompáil agus ag teiċe agus ní raiḃ ag seasaṁ an ḟóid aċ na gaisgiḋiġ ṁóra. Do ċruinniġ cuid de sna gaisgiḋiġ ṁóra san tímpal ar Ċonċoḃar. Má ḋeineadar do ċruinniġ ċuċa na fir ba ṁó agus ba ṫréine d'á raiḃ ar an naṁaid. Ḃí an cóṁrac ana ḋian sa n-áit sin i dtreó go raiḃ an Eoċain, .i. sgiaṫ Ċonċoḃair, d'á bualaḋ go trom agus go mear. Nuair a buailtí an Eoċain ar an gcuma san ḋeineaḋ sí búirṫeaċ ċeólṁar árd agus do h-airiġtí an búirṫeaċ san ar fuaid Ċúig Ulaḋ. Do h-airiġeaḋ an búirṫeaċ an uair sin agus do ḃúirṫ trí tonna na h-Éireann 'á freagairt, .i. Tonn Ċlíoḋna agus Tonn Rúḋraiġe agus Tonn Tuaiġe Inḃir, agus do ḃúirṫ a raiḃ de sgiaṫaiḃ ar a nguailniḃ ag Fearaiḃ Ulaḋ. Ansan ḋíreaċ iseaḋ ḃí Conall Ceárnaċ agus a ḃuiḋean ag teaċt. D'airiġdar an Eoċain ag búirṫiġ agus ḋeineadar diṫinear. Ḃí an luċt teiċe, ó ṡluaġ Ċonċoḃair, ag riṫ óṫuaiḋ 'n-a gcoinniḃ.

XIX.

Nuair a ċonaic cuid de'n luċt teiċe Conall ċuċa do stadadar. Ḃí iontaoiḃ tar barr acu a' Conall. Dar leó níor ḃ'ḟéidir buaċtaint orta an faid a ḃeaḋ an fear san sa ċaṫ ag troid 'n-a dteannta. Deir an seana leaḃar gur imṫiġdar isteaċ i gcoill a ḃí láṁ

leó agus gur ḃain gaċ fear acu buinne darach agus gur ġlan sé inead greama d'á láiṁ ar an mbuinne, agus ansan gur ḟilleadar ċun an ċata i n-aonḟeaċt le Conall agus leis an neart slóġ a ḃí aige. Ṫaisbeánfaḋ san gur dóċa gur ċaiṫeadar uaṫa na h-airm a ḃí acu nuair a ṫeiċeadar.

Ḃí an brúṫ ċóṁ dian san ar Ċonċoḃar féin agus ar na fearaiḃ a ḃí 'n-a ṫímpal go ṁb'éigean dóiḃ ḃeiṫ ag druidim i ndiaiḋ a gcúil. Deir an seana leaḃar go ndeiġ Conċoḃar trí troiġṫe ar an gcaṫ óṫuaiḋ. Is dóiċ liom go ndeiġ sé breis agus an méid sin ar teiċe aċ nár ṁaiṫ leis an seanaċaiḋe an teiċe sin a ḋ'aḋṁáil. I ndiaiḋ a ċúil a ḃí sé ag dul agus an naṁaid ag brúṫ air. D'ḟeuċ sé laistiar de. Ċonaic sé Conall ag teaċt. Ḃí áṫas mór air.

“Maiṫ, a Ċonaill,” arsa Conċoḃar. “An caṫ ar do ċosnaṁ agus ar do ċomairce.”

“Am' briaṫar féin,” arsa Conall, “gur ḃ'usa liom-sa an caṫ do ṫaḃairt am' aonar ó ċiainiḃ 'ná an ruag do stop anois. Is dimbuaiḋ d'aon rí cúige ar biṫ ḃeiṫ i lár maḋma nú mór teiċe de'n tsórd so!” Ansan iseaḋ aduḃairt Conall na briaṫra so:

“Is dimbuaiḋ fir agaiḋ a ṫaḃairt ar teiċe! Fir ag teiċe lom díreaċ 'n-a ċoinniḃ. Fir óga agus gan arm 'n-a láṁaiḃ acu! Buaċaillí i n-éaġmais a n-arm. Is neart amú an neart a ċuirfaḋ i gcoinniḃ an teiċe sin. Ní féidir seasaṁ 'n-a ċoinniḃ. Is snáṁ i n-aġaiḋ sruṫa gaḃáil 'n-a gcoinniḃ,” arsa Conall, “agus ní ṫaḃarfad-sa é.”

Ċonaic Conċoḃar Dáire mac Fiaċraiġ. “An

caṫ ar do ċomairce, a Ḋáire ṁic Fiaċraiġ!" arsa Conċoḃar.

"Is roṫ do ċur ag riṫ i gcoinniḃ an ċnuic an caṫ do ġlacaḋ ar mo ċomairce anois!" arsa Dáire, "agus ní ṫaḃarfad-sa fé, mar ní féidir é ḋéanaṁ."

"An caṫ ar do ċomairce, a Eoġain!" arsa Conċoḃar le h-Eoġan mac Dúrṫaċt.

"Is urċar imṫiġṫe ó'n láiṁ é," arsa Eoġan. "Ní féidir an t-urċar a ṫaḃairt tar n-ais nuair a sgaran sé leis an láiṁ, agus ní ṫaḃarfad-sa fé."

"An caṫ ar ḃur gcomairce, a Aos Dána Ulaḋ!" arsa Conċoḃar.

"Is áilleaċán a' láiṁ leinḃ anois é," arsa Aiṁirgín agus arsa Caṫḃaḋ, "ní féidir beann a ṫaḃairt do'n leanḃ airís ar an áilleaċán a ċaitean sé uaiḋ agus ní ṫaḃarfam-na fé."

"An caṫ ar do ċomairce, a Iriail!" arsa Cormac le h-Iriail.

"Is dlaoi i gcoinniḃ dian-ġaoiṫe san anois," arsa Iriail. "Ní féidir a ċur ḟiaċaint ar an ndlaoi seasaṁ i gcoinniḃ dian-ġaoiṫe, agus ní ṫaḃarfad-sa fé."

"An caṫ ar do ċomairce, a Laoġaire Ḃuaḋaiġ!" arsa Conċoḃar.

"Ba ṁar a ċéile dom anois beiṫ ag gaḃáil do ḋóirnniḃ ar ċrann daraiġe ċun é ċur as a inead agus beiṫ a d'iarraiḋ a ċur ḟiaċaint ar na fir seo casaḋ agus an caṫ do ṡeasaṁ, agus ní ċuirfead ċuige," arsa Laoġaire.

Le n-a linn sin do ċonaic Conċoḃar Cú Ċulainn ag teaċt. Ḃí sé ar an ḃfear nDeirineaċ a táinig mar ḃí sé tar éis Cúige Ulaḋ do ṡiuḃal

ag cruinniú na slóġ fé mar a ḃí órduiġte ag Conċoḃar féin dó.

“An caṫ ar do ċómairce, a Ċú Ċulainn!” arsa Conċoḃar.

“Glacaim-se sin!” arsa Cú Ċulainn. Do laḃair sé a rosc caṫa go h-árd agus go binn. D'airiġ na fir an guṫ agus d'iompuiġdar ċun an ċaṫa.

XX.

Nuair a ċonaic Cú Ċulainn féin an cruaḋtan agus an cúngaraċ 'n-a raiḃ Conċoḃar agus na fir a ḃí i n'aice do las a ċroiḋe le feirg, agus do ġluais sé féin agus na fir a ḃí ag fille tar n-ais ċun an ċóṁraic, do ġluaiseadar i gcoinniḃ a naṁad, agus do ṡeasaiṁ gaċ taoḃ an fód airís gan aon taoḃ do ḋul i ndiaiḋ a gcúil.

Ḃí Conall Ceárnaċ i lár an ċóṁraic sin istiġ agus a ċlaiḋeaṁ aige d'á imirt ar na Laiġneaċaiḃ go dtí go raiḃ deiċ gcéad acu treasgarṫa aige. D'airiġ Cairbre Nia Ḟear an ceól a ḃí ag claiḋeaṁ Ċonaill 'á ḋéanaṁ agus ċonaic sé an t-éirleaċ a ḃí ag gníoṁ Ċonaill 'á ḋéanaṁ. Ṫug sé agaiḋ ar an áit 'n-a raiḃ Conall. Ṫug an ḃeirt agaiḋ ar a ċéile. Ṫugadar sgiaṫ le sgiaṫ agus láṁ le láiṁ agus gnúis le gnúis agus ċromadar ar a ċéile do ḃualaḋ go dtí gur h-airiġeaḋ fuaim uaṫḃáraċ ó sgéiṫ Ċairbre nuair a ṫáinig trom-ḃuille ó ċlaiḋeaṁ Ċonaill air. Siúd ag triall ar Ċairbre, ag cabrú leis, a ṫriúr ríġḟilí a ḃí i dTeaṁair aige, Eoċaiḋ Eólaċ agus Diarmuid Duanaċ agus

Fearġal Fianaċ, agus ċimeádadar an gleic ar siuḃal i gcoinniḃ Conaill.

D'ḟeuċ Conall orṫa. "Dar mo ḃriaṫar go deiṁin," arsa Conall, "mara mbeaḋ gur fili agus aos dána siḃ ḃeaḋ siḃ marḃ agam ċóṁ luaṫ agus ṫánaḃair ansan. Aċ ó's ag caḃrú le nḃúr dtriaṫ agus le nḃúr dtiġearna a ṫánaḃair ní ḟeicim gur ceart dom leogaint liḃ níos sia." Le n-a linn sin do ṫug sé do gaċ fear acu buille de'n lorg ḟeartair ċaṫa a ḃí 'n-a láiṁ aige agus ċaiṫ sé na trí cinn díoḃ.

Ċonaic Luaiġne na Teaṁraċ an ċontaḃairt 'n-a raiḃ Cairbre. Ṫáinig buiḋean ċúig céad déag acu suas agus do ḃrúġdar isteaċ idir Ċairbre agus Conall agus do rugadar Cairbre leó istiġ i lár a mbuiḋne. Do lean Conall ag bualaḋ an tslóiġ agus 'ġá leagaḋ, go dian agus go fíoċṁar agus go feargaċ, i dtreó go raiḃ sé 'ġá sgaipe ó ċéile agus 'ġá ndeiġilt ó ċéile, go dtí go raiḃ deiċ gcéad acu ar lár 'n-a tímpal. Ċonaic Cairbre an niḋ sin agus ḃí sé ag éisteaċt leis an gceól a ḃí ag claiḋeaṁ Conaill 'á ḋéanaṁ. Níor ḟéad sé ḟolag leis an raḋarc san ná leis an gceól san. Ní h-ar Ċonall, áṁṫaċ, a ṫug sé agaiḋ an uair sin aċ ar an áit 'n-a raiḃ Conċoḃar. An ḟaid a ḃí sé ag ḃrúṫ roimis ċun na h-áite 'n-a raiḃ Conċoḃar do ṫuit oċt gcéad laoċ lán-ċalma leis. Ṫáinig sé os cóṁair Ċonċoḃair, sgiaṫ le sgiaṫ, láṁ le láiṁ, gnúis le gnúis. Do ḃuail sé buille ar sgéit Ċonċoḃair, ar an Eoċain. Do ḃúirt an Eoċain. Nuair a ḃúirt an Eoċain do ḃúirt gaċ sgiaṫ eile d'á raiḃ ar fearaiḃ Ulaḋ.

"Is maiṫ é sin go deiṁin, a Ulta!" arsa Conċobar. "Ní raiḃ fios agam-sa go dtí indiu ce'cu ba ṫréine siḃ-se nú Gailian Laiġean agus Luaigne na Teaṁraċ." Nuair airiġ Laoġaire Buaḋaċ, mac Ċonáid Ḃuiḋe, an ċainnt sin ṫáinig sé féin agus buiḋean trí ċéad óglác agus ḟeasuiġdar an ġleic i gcoinniḃ Ċairbre. Níor ḃ'ḟada go raiḃ Fiontan mac Néill Niaṁglonnaiġ i dteannta Laoġaire agus buiḋean céad óglác aige agus é ag seasaṁ an ċóṁraic i gcoinniḃ Ċairbre. Ḃí Cairbre i gcontaḃairt ċruaiḋ ansan aċ ṫáinig deiċ gcéaḋ ar ḟiċid céad de'n Ġailian agus de Luaiġne na Teaṁraċ agus do rugadar leó é as an gcontaḃairt sin. Ċonaic Cú Ċulainn Cairbre ag imṫeaċt agus an ḃuiḋean 'n-a tímpal 'ġá ḃreiṫ leó as an gcontaḃairt. Do ċrom sé ar an naṁaid do ṫreasgairt roimis agus ar ṡliġe do ġearraḋ ḋó féin tríd an naṁaid, i dtreó na h-áite 'n-a raiḃ Cairbre. Nuair a ċonaic an naṁaid a ġníoṁarṫa do ġéilleadar ḋó agus d'osgladar an tsliġe ḋó agus ba ġearr go raiḃ sé féin agus Cairbre ar aġaiḋ a ċéile. Ṫugadar sgiaṫ le sgiaṫ, agus láṁ le láiṁ, agus snúis le snúis, agus ṫroideadar go dian. Níor ḟéad aoinne acu buille ċur i ḃfeiḋm ar an ḃfear eile. Ḃí neart uaṫḃásaċ i gCairbre. Níor ḋein sé aċ na h-airm a ċaiṫeaṁ uaiḋ agus a ḋá láiṁ do ċasaḋ ar Ċú Ċulainn, iarmuiċ d'á arm-san, agus é tógaint de'n talaṁ agus é ċaiṫeaṁ uaiḋ, i dtreó gur ċuir sé tamal maiṫ i ndiaiḋ a ċúil é. Do riṫ Laoġ mac Rianġaḃra ag triall ar Ċú Ċulainn agus ṫug sé a arm ḋó, an dá arm a ḃí aige 'á ċimeád do Ċú Ċulainn. An Duaiḃreaċ

Eaglaċ agus an Cruaidín Ceann-ċruaiḋ. B'sin-iad na h-airm ab fearr a ḃí ag Cú Ċulainn agus ḃíoḋ árd eagla ag gaċ naṁaid rómpa. Sleaġ ab eaḋ an Duaibseaċ agus claiḋeaṁ ab eaḋ an Cruaidín. Do rug Cú Ċulainn ar an nDuaibsiġ. Ṫug sé aġaiḋ ar an áit 'n-a raiḃ Cairbre. Do ḃog sé agus do ḃeartuiġ sé an Duaibseaċ. Do ċrot sé agus do ċeartuiġ sé í, agus ċait sé í le Cairbre. Cuaiḋ an tsleaġ isteaċ i n-uċt Ċairbre agus siar tré n-a ḋrom agus ḋein sí ḋá leaṫ de ċnáṁ a ḋroma. Sar a raiḃ uain aige ar tuitim ċun tailiṁ ḃí a ċeann de ag Cú Ċulainn leis an gCruaidín. Do ṫóg Cú Ċulainn an ceann agus ċrot sé é i radarc an ḋá ṡluaġ. Ansan do ċrot Seanċa mac Oilealla an Ċraoḃ Síḋa agus do stad an cóṁrac.

XXI.

Nuair a ċrot Seanċa mac Oilealla an Ċraoḃ Síḋa do stad na h-Ultaiġ go léir, agus do ċuaiḋ an Gailian fé Ḟionn mac Rosa ċun dul ó-ḋeas ċun a dtíre féin. Ag gluaiseaċt ó-ḋeas dóiḃ ċuireadar sgiaṫ tar lorg lairtiar díoḃ. Do lean Irial Gaisgiḋeaċ glúnṁór iad. B'é sin mac Conaill Ċearnaiġ. Ḃí sé ag cur orta go dian go dtí go dtánadar go h-aḃainn áirite. Ḃí áṫ ar an aḃainn. Ċuaiḋ an Gailian tar aḃainn. D'iompuiġ Fíḋaċ Feargaċ agus tug sé cóṁlan ar áṫ d'Irial. Ḃí iongna ar na Laiġniġ a ráḋ gur leanaḋ cóṁ fada san iad agus ḃí an focal ar siuḃal eatarta .i. "Is fada an riġe do ḃeirid Ultuiġ orainn." As

san amaċ do tugaḋ an Riġe Laiġean ar an aḃainn sin, agus tá an ainm sin fós uirṫi.

Ṫáinig na h-Ultuiġ rómpa go Teaṁraiġ an oiḋċe sin agus d'ḟanadar ann go ceann seaċt lá na seaċtṁaine, ar a suaimneas agus ar a socaraċt.

I nDeire na seaċtṁaine d'airiġdar fotram mar a ḃeaḋ mór ḟluaġ ag teaċt fé na nDéin. Ṫáinig an ṁór ḟluaġ, agus isé fear a ḃí 'n-a ċeann ar an mór ḟluaġ san ná Eric mac Ċairbre, mac an rí a marḃuiġeaḋ sa ċaṫ.

Cliaṁain do Ċonċoḃar ab eaḋ an Cairbre sin, Cairbre Nia Fear. Inġean do Ċonċoḃar ab eaḋ an ḃanríġin a ḃí aige. Feiḋilm Nua-ċruṫaċ ab ainm di.

Ṫáinig Eric, mac Ċairbre Nia Fear agus na h-inġine sin Ċonċoḃair, ag triall ar Ċonċoḃar, a ṡeanaṫair, agus ċuir sé a ċeann i n-uċt Ċonċoḃair agus d'iarr sé air tír a aṫar do ṫaḃairt dó.

"Maiṫ, a ṁic," arsa Conċoḃar, "glac mo ḃeannaċt agus bí dom' réir. Ná dein-se friṫḃeart am' ċoinniḃ. Ná cuir do neart, teann le teann, i gcoinniḃ mo nirt nú is deiṁin gur tusa a ṫuitfiḋ sa ġleic. Ná cuir cogaḋ ar Ċú Ċulainn bíoḋ gur le n-a láiṁ a ṫuit t'aṫair. Ná cuir cogaḋ ar ṡlioċt do ṡinsear mar ġeall ar rainnt críoċ, i dtreó ná h-imṫeóċaiḋ ort mar atá imṫiġṫe ar Ċairbre Nia Fear. Ó aimsir Ċearmna tá rí Teaṁraċ fé ġearaiḃ gan cogaḋ ċur ar Ultaiḃ."

Do deineaḋ síoṫċáin ansan idir Eric mac Ċairbre agus Cú Ċulainn, agus ċun na síoṫċána san do neartú agus do ḃuanú do tugaḋ Finscoṫ, inġean Ċú Ċulainn mar ṁnaoi d'Eric.

Ṫánadar go léir i gceann seaċtṁaine, go bruaċ na Bóinne ag feuċaint an áir.

"Ḃíomair-ne lá anso, go deiṁin," arsa Conċoḃar, "agus ba ḋoilig an gnó caṫ do ċur ar an té a ḃí ann i n-ár gcoinniḃ, ar Ċairbre Nia Fear, agus mara mbeaḋ Conall is orainn-na ḃeaḋ buaiḋte. Ṫáinig Conall díreaċ nuair a ḃí ár sluaġ ag teiċe agus do ċas sé ṫar n-ais iad ċun an ċaṫa. Anso ar an maċaire seo iseaḋ ċuir sé ḟiaċaint orṫa seasaṁ. Níor ḃ'ḟéidir seasaṁ 'n-a ċoinniḃ. Ċuir sé slóiġte Ċairbre i ndiaiḋ a gcúil. Níor buaḋaḋ riaṁ ar Ċairbre go dtí gur ḃuaiḋ neart slóġ air an lá so a ċuir deire le n-a ṡaoġal."

Ṫánadar ṫar n-ais go Teaṁraiġ arís, agus duḃairt Conċoḃar an ċainnt seo:—

"An fear a ḃí anso fear maiṫ ab eaḋ é agus fir ṁaiṫe ab eaḋ a ḃráiṫre. Ba leó Éire. Triúr mac Rosa Ruaiḋ, do ġaḃadar an tír go léir le neart a slóġ. Fionn i n-Ailinn; Oileall i gCruaċan, agus Cairbre i dTeaṁair Breáġa. I n-aonḟeaċt a ċuiridís a ngníoṁarṫa i bfeiḋm. I n-aonḟeaċt a ṫroididís a gcaṫana agus ḃeiridís buaḋ. Ba ṁór é a neart agus ba ṁaiṫ é a gcosnaṁ ar ċríoċaiḃ a ċéile. Aċ tá beárna ṁór déanta sa neart san, agus sa ċosnaṁ san, ó ṫuit duine de'n triúr."

Do h-aḋlacaḋ Cairbre ansan agus ċuaiḋ na h-Ultaiġ abaile ċun a dtiġṫe féin le buaḋ.

NÓTAÍ

A ċuir an t-Aṫair Peadar féin leis an obair.

Page 1.

For Bóinn. At the very spot where another "Battle of the Boyne" was fought nearly 17 centuries later. This "for" is the old form of "ar."

Gan aṁras, doubtless; no doubt; certainly. It is here an antithetical expression.

An Donn Cuailgne. Throughout the whole story of the Táin there are indications of there having been something sacred about this bull.

Slógaḋ, an expedition; a raising of forces for an expedition.

Snoiġe, the act of wasting away with some disease like consumption.

Page 2.

Ríogra, nobles; the nobility, especially those with royal blood in their veins.

Ag sladaḋ an anama as, slowly stealing the life out of him.

Page 3.

Gur ṁóide an t-eólus, that the knowledge should be the greater for it.

Buar, cattle, *i.e.* cows.

Mo ṫarḃ-sa. In the Táin there is mention of only one bull, the Donn Cuailgne. Here it seemed to be stated that Méiḃ took a valuable bull from Connor also.

Page 4.

Gáireaċ agus Ilġáireaċ. These were the names of the two places where the battle of the Táin was fought. It began at Gáireaċ and it finished at Ilġáireaċ, where the forces of Meibh and Oileal were defeated.

Daṁ, a bull; also a stag.

Ingean Eaċaċ, Meibh was the daughter of Eoċaiḋ, the Árdrí.

An fionnḃeannaċ, the Whitehorned. That was the bull that refused to remain with Meibh's cattle, "fé smaċt mná." It was he that caused the whole trouble. Or rather, Meibh used him as an excuse for the invasion of Ulster.

Amuiċ uainn, abroad from us. Irish military leaders like Conall Ceárnaċ had at that time rich possessions in the island now known as Great Britain.

Page 5.

Spiona, an access of vigour.

Faire agus feiteaṁ, watching and waiting. The word "feiteaṁ" has, in the older language, the sense of "looking intently at."

I gcás, "so that," *i.e.* "finally," "in one word," etc.

Page 6.

Cé raġaḋ uainn, "Who should go from us?" Note the insertion of "uainn" for the purpose of exactness.

Page 7.

Do b'é fé ndeár, *i.e.* an tarḃ. This "é" represents the subject repeated for emphasis. "The bull it was that caused, etc."

Page 8.

"Ar ais" and "ar éigin" are two antithetical phrases which mean the same as the English "whether willing or not," *lit.* "by will or by force." The phrase "ar éigin" is still very common in the sense of "hardly" or "scarcely."

A lán neart, her full strength.

Do ḋalta-sa. Cú Ċulainn was the pupil of Conall Ceárnaċ. The resistance he offered to Meibh's progress fills up a good deal of the story of the Táin.

Page 9.

Go bog a's go cruaiḋ. This phrase is the Irish equivalent of such English phrases as "begged and prayed"; "asked again and again" etc.

Le n-a linn sin. This phrase often corresponds with the English phrase "in the meantime," an English phrase which writers of Irish are often at a loss for the Irish of.

"Dá mbeinn-se i gcríoċaiḃ Ulaḋ." In the story of the Táin which I have seen he is named as one of the Ulster princes who came to Sleaṁain Míḋe. But, in the midst of the battle Cú Ċulainn is represented as wishing for the presence of "that one man, Conall Cearnach."

Do cuireaḋ ċun suiḋte iad, they were entertained. "Cur ċun suiḋte" is the usual Irish phrase for that when the entertainment means hospitality.

Cáirde cogaiḋ, allies in war.

Page 10.

Naṁaid cois baile, domestic foes.

Naṁaid iasaċta, foreign foes.

Isé céad níḋ, the first thing was; not "isé an ċéad níḋ."

I gcóir na muinntire, not "i gcóṁair"; "os cóṁair," means "in the presence of."

Page 11.

Sruṫ na Maoile Ċinn Tíre. In this case the three words "Maoile Ċinn Tíre" constitute the name, and therefore the article is used before that name to define it.

Caraig Murḃuilg, the Castle of Dunseverick in the extreme north, not far from Fair Head.

Inḃear Seiṁne, Larne, near Island Magee.

Inḃear Linne Luaċainne, "the strand and river-mouth at Dundalk" (Rev. E. Hogan, S.J.). The three divisions of the fleet were then pretty far asunder.

Aos dána, wise men. Conċoḃar was not the only "great commander" who had a following of "wise men." "The asses and the wise men to the centre!" was the order the great Bonaparte used to give when he wished that a "hollow square" should be formed.

Page 12.

Gailian, That was another name the Leinstermen used to be called at that time.

Cá dtánadar, whence they had come.

"Ṗreabas de'n bóṫar 's an cóṁgar anonn
A's ḃí iongna ar na cóṁarsain cá dtanag."

(old song) . . . and the neighbours were wondering whence I had come."

Page 13.

Gall-iaṫaiḃ na nGall. The word "Gallaċd" is also used. It would appear that the power of the Irish princes extended not only over Scotland and England, but over portions of the continent of Europe, and that "Galliaṫaiḃ" and "Gallaċd" included Caesar's "Gallia."

Sos caṫa, a truce.

Page 14.

A uaisle, my Lords. This form of address answers for the English "my Lords," or "my Lords and Gentlemen," or the common expression "Ladies and Gentlemen." Such an Irish form of address as "a ṁná uaisle agus a ḋaoine uaisle" is ridiculous, because "daoine uaisle" includes both sexes.

Trian de'n ṁór-ċaḃlaċ, a third of the great fleet.

Trian an ṁór-ċaḃlaiġ, the third part of the great fleet.

Tagaiṫe ċun puirt. This is the general expression for the arrival of a ship at her anchorage in a harbour.

Ḋá oiread eile an méid seo. The whole phrase, "an méid seo" is a genitive, but indeclinable.

Cáirde éaġmaise, friends who are in absence *i.e.*, foreign friends.

Page 15.

Maiṫ, a Ċú Ċulainn. This word "maiṫ" is the word our ancestors said where we say "well."

Ceiṫir-riad is the same as "ceiṫre-roṫ." Both "riad" and "roṫ" are genitives plural.

Gaċ cóir d'á ḟeabas, every entertainment of its best; *i.e.* every entertainment always selecting the best; *i.e.* every best sort of entertainment. This construction has been always puzzling scholars.

Page 16.

Maiṫe agus mór-uaisle. The maiṫe were the "middle class" gentry. The mór-uaisle corresponded with the "upper ten." There were also "maiṫe móra," *i.e.* the higher up members of the middle class.

Súgaċ, in the very first stage of intoxication, just when the drinker finds everything enjoyable. "Ar bog meisge" is a more advanced stage.

Go suairc means keen enjoyment, without regard to intoxication.

Page 17.

Cóir do ċur ar ḋuine means to entertain a person.

Sosaḋ agus longṗort, a station and a camp. People are sometimes at a loss for a good Irish word for the English word "station." This "sosaḋ" is exactly the word they want.

Page 18.

Arm gaisge. This term was often applied to the sword alone. Even the single word "gaisge" often meant a "sword."

Aċ teaċt. Here "aċ" means "provided that." Irish speakers often use the English "but" in the same way; *e.g.* I'll give you a penny but to show me that trick."

Gleic, a struggle, especially a fierce hand to hand fight.

Ní ceart dúinn gan díċeal a ḋéanaṁ. This reminds me of a construction which I have seen recently somewhere. It was like this, "an té go bḟuil eólus aige ní foláir dó gan tairbṫe ḋéanaṁ do ḋaoinib eile." These are not the words, but that is the construction. The meaning intended is ". . . . ní féidir do gan tairbṫe ḋéanaṁ." Consequently, if "ní foláir" be

used "ᵹan" must be omitted. The words should be "ní ḟoláiṗ ḋó ṫaiṗḃṫe ḋéanaṁ," "He must necessarily do good."

The mistake may have been a mere oversight, but "ní ḟoláiṗ" is a dangerous phrase to make a mistake about, it is so easy for a beginner to say "ní ḟoláiṗ ḋuiṫ ᵹan laḃaiṗṫ" instead of "ní ḟoláiṗ ḋuiṫ laḃaiṗṫ."

Page 20.

Concoḃaṗ féin, Conchubhar himself. Never on any account, "Concoḃaṗ é féin." It is a very nice thing, is it not, to see rigid sticklers for certain forms of spelling make the most outrageous mistakes in syntax! The above is one of such mistakes.

Imḋa, a couch; a bed; a something to recline upon.

Page 21.

Meanma. This is very often the Irish of that overworked English word "feelings."

"Suail náċ ḟaṗṗoeblanᵹaṫaṗ an bṗuiḋen i ṗṗabaḋaṗ ḋíoḃ." The meaning of this third word is not "they leaped" but "they caused to leap," *i.e.* "They almost raised the roof off the house"; "ḋíoḃ" is not by any means redundant. It has reference, not to "i ṗṗabaḋaṗ," but to "ḟaṗṗoeblanᵹaṫaṗ."

Page 22.

Do ċṗiṫniᵹ ṫṗí ṫonna Éiṗeann. I do not think there is to be found in the traditions of any other race of people any idea so sublime as the idea of those three great tidal waves thundering in answer to each other when some great event, or some great calamity, was about to come. It would, of course, be easy to explain that the idea must have had its origin in a figure of speech, but it would be a thousand pities to explain away the literal magnificence of the idea.

Page 23.

Tṗeaḃċaṗ, a tribe, a race of people.

Níoṗ ṁaiṫ an ḃail aṗ Ulṫaiḃ. There is no definite English word for "ḃail." It means a something beneficial; or, the opposite. The English word "circumstance" answers for it here. "It was not a fortunate circumstance."

Mar sin dóibh. Thus (it was) with them. The verb is understood.

Nár chuid ba lúgha 'ná, *lit.*, that no part less than plenty of cause had he. This form of speech is very common.

Page 24.

Cómbháigh, alliance; the spirit of friendship which causes people to unite against enemies. "Isin ló bágha so"—"In this day when friends are bound to stand up for each other." (Táin Bó Cuailgne.)

Má b'áil cosg do chur leis an gcogadh, if the putting a stop to the war were a desirable thing; "áil" is a substantive. It is the "information." The phrase "cosg do chur leis an gcogadh" is the subject. And "b," *i.e.* "ba," *i.e.* the past of "is," is the connecting link."

Page 25.

Gach beó d'á aiseac. I have given this paragraph both in the old text and in its living equivalent. Consequently it is not necessary to give notes. The reader can see for himself how more than 1,000 years has made less of change in our Irish speech than 300 years have been able to make in English speech.

Page 26.

Cómha. This is the word which I find generally used in order to express the idea which is expressed in English by the word "terms," *i.e.* conditions on which peace is offered, or made. It is an old word, but we want it now and I think we ought to adopt it.

Ní dhéanfamíd-ne rud ort-sa. Those who are not native speakers understand this construction, it means "we will not be said by you." "Dein rud ar do mháthair," "obey your mother"; "ní dhéanfainn ort é," "even in obedience to you I would not do it"; "dein rud orm," "do what I ask you to do."

Native speakers will smile at my giving those phrases, the phrases are so familiar to them, and so simple. But

I once heard of a great English scholar who had not the remotest idea of the meaning of the phrase "Be said by me."

Atfua limsa on. This sentence occurs in the old text. I have followed Father Hogan's interpretation. I suspect we are both wrong and that the words mean "is cuma liom-sa cad déanfar."

Page 27.

Is mó n-a ḃfuil fuaṫ ag Ultaiḃ dó 'ná é. Learners should study this construction well. "For whom the men of Uladh have a greater hatred" is the English. If a learner was putting that English into Irish he would probably write "dá ḃfuil fuaṫ níos mó ag Ultaiḃ 'ná é." Well, that is not Irish at all. No Irish speaker could talk in that way.

Cad a ḋein sé orṫa? What did he do against them? Compare a previous note about obeying.

Page 28.

An naṁaid is mó n-a ḃfuil gráin acu air. See last note but one.

Fiḋ Gaible. Feeguile, parish of Clonsat, King's Co. (Father Hogan).

Page 29.

Cóṁ. The fundamental sense of this word is "an equivalent." It is used in the plural in the sense of "terms," because the terms must naturally consist of two equivalents, *i.e.* what is offered and what is expected in return. In the present instance the thing offered is all the restitution and reparation which is promised. That is one of the "cóṁa." The other one is "gan slógaḋ comḃáige d'ionsaiġiḋ fear Éireann do'n ċor so," "that an allied army should not attack the men of Erin on this occasion." The word "cóṁ" is still very much alive as a prefix. There is great necessity for the reviving of it as an independent substantive.

Ag tairisgint cóṁ, offering terms, "cóṁ" here is *gen. pl.*

Na co raiḃ in the old text is the same as "nú go raiḃ," or "go dtí go mbeiḋ" in living speech.

Pupul, or pubal, a tent; a pavilion.

Page 31.

líon ár slóġ, in full force. "Why not i líon ár slóġ," some one will say. Because the word "líon" is a qualifying word and needs no preposition. "Ṫáinig sé ann ċúig céad fear" is a common construction. Compare the English expression, "We marched 10,000 strong."

Lastuaiḋ de'n ċarn; probably the monument called "Fionn-ċarn Sléiḃe Fuaid" (see Father Hogan's book).

Page 32.

Ní h-é a leas a ḋéanfiḋ sé, "it is not what is good for him he will do." There is not one English word for "leas." The word is a substantive. It is usually preceded by the possessive pronoun of the person whose good is meant.

Cur ḟiaċaint orṫa. to force them. We have also "cur ḟiaċaiḃ" and "cur iaċoll." I have heard "cur ḟiaċaint" oftener than I have heard any of the others. I have always felt that the "ḟiaċaint" is simply "seeing," *i.e.* "to put its seeing upon you," *i.e.* "to let you see that you will do it." Any of them is better than the ridiculous English "I'll make you."

Page 33.

A ṡéan agus a raṫ. "Séan" means luck. Raṫ means, fundamentally, increase. A thing is raṫṁar when it has on it the blessing of productiveness. A person or a thing, an action, or a certain day, is séanṁar if particularly fortunate or lucky.

D'á ġastaċt é. Expressions such as this prove clearly that in such phrases as "d'á ġéire," "d'á ṫréine," etc., the words "géire" and "tréine" are substantives, not comparative adjectives.

Accaill Ḃreáġa, A place about seven miles from Ros na Righ (see Father Hogan).

Page 34.

Feasta. This is one of those Irish words which have no direct representative in English. It is not easy for writers of Irish who are not native speakers to use it correctly In the present text it means "forthwith.'

In the phrase "you may go down after that" the Irish speaker would say "ní miste ḋuit-se dul síos feasta." An English speaker says "you have made a mess of it at last"; the Irish speaker would say "tá sé 'n-a ṗraisiġ agat feasta," meaning, "if you don't stop." The fundamental sense of the word is "in the immediate future.' "Seaċain an t-ól feasta, "Avoid the drink henceforward." The avoidance must begin at once and continue into the future.

Page 35.

Toṁaltas, the act of eating food. It is not a living word, but it is constantly turning up in texts that are not very old.

Greṫa, baths (Father Hogan). All those arrangements about baths, and combing, and cleaning, and music, and singing, and the recitation of poems, for soldiers in the field go to show a high degree of civilisation, even in war. It appears that "civilised warfare" is not a modern thing, at least in Ireland. Cromwell's warfare was not very "civilised."

Page 37.

Argain. the act of plundering or ravaging by fire and sword. The idea of one man's facing a whole host of foes and attacking them was not then the absurd conduct which it now appears. In the story of the Táin there is frequent mention made of small bodies of Ulstermen who faced the whole host of their foes and slew three times their own number before they themselves fell. The action was not by any means "running amuck." His act was quite deliberate and in complete accord with the spirit and customs of the time. He would have won immortal renown if he had succeeded in causing a panic and a disaster to the enemy. The talk about "driving their east on their west and their north on their south" was a mere stereotyped way of saying that he caused extreme confusion. Old Irish stories are full of pet methods of that sort. It appears that he all but succeeded in causing a disastrous panic.

Oirḋearcas. This word, and its corresponding adjective oirḋeirc, or as the people say it, "oirḋiric," are equivalents of the two English words "magnificence," and "magnificent."

Page 38.

Níor ḃ'aon ionġna é 'ġá gcur tré n-a ċéile. *Lit.* He to throw them into confusion was not any wonder, *i.e.* It was no wonder that he put them into confusion. I want to direct special attention to this "é 'ġá gcur." There are very few of our writers of Irish who would not say "gur ċuir sé tré n-a ċéile iad." That is really good Irish, but not as good here as the above form. The above form emphasises the idea of the confusion; the second form does not.

Sgeón, a panic; a fright.

Page 39.

A ḃí uaiḋ, which he wanted. "Cad 'tá uait?" "What do you want?"

Dul uaiḋ féin, to go of his own accord, *i.e.* as a volunteer. I dare say there are people who would be a long time looking out for the Irish of "volunteer" and who would fail to find it.

"Cé do raġaḋ ann aḋe." I feel quite sure that the old "ale" is exactly our living "aḋe," with which all native Irish speakers are familiar. There are people who imagine that the living "aḋe" is a form of "a Ḋia." That is not the only foolish thing that is imagined regarding Irish expressions.

Má's Conall ar ċorgar é. Note the "ar" where the English takes "in."

Page 40.

"Raġad-sa ann andaiġ, The expression "aḋe" would do here also. It would have the force of "I have no objection at all to going." "Andaiġ" has exactly the same force.

A ḃí fáġalta aige, This is what in other languages is called the "pluperfect" tense.

Gléas, or gleus, equipment; the fundamental sense is the fitting into each other of component parts. Where the fitting is good the gleus is good, and *vice versa.*

Page 42.

Luċt comairle. The members of a council. The use of the Irish word "ball" in the general sense of the English word "member" is a horrible mistake. The Irish word "ball" has no such general meaning.

The fundamental meaning of "ball" is "a place." Its sense as "a member" is a secondary meaning. It is ridiculous, intolerably ridiculous, to hear the members of an association called "baill." "Cá ḃfuil na baill?" does not mean "Where are the members?" It means "Where are the places?"

"Cadé ḃúr gcóṁairle ḋúinn. Why did not Conchobhar say "cad í ḃúr gcóṁairle ḋúinn," seeing that "cóṁairle" is feminine? Because what he was asking for was some thing, some matter, which might be any gender you like. "What thing will you advise us to do?"

Cairbṫeaċ, a charioteer.

"Is í ár gcóṁairle." Here the advice has taken definite shape in the minds of the speakers. Hence the definite thing is a "cóṁairle." Hence the pronoun is feminine.

Page 43.

"Cadé an ċúis?" See previous note.

Page 44.

Conall ċuca. The words "ag teaċt" are very often omitted in phrases of this sort. The common exclamation "ċugat an púca!" is a good example. The omission strengthens the expression.

Page 45.

Buinne, a young tree. Buinne fuinnseóige, an ash plant.

An caṫ ar do ċoṁairce. This exclamation would seem to indicate that a special glory was won by the champion who could rally fugitives and restore a battle. The words of Conall appear to show that the attempt involved a great risk. "Is diṁbuaiḋ fir," "it is a defeat for a man." *i.e.* If he fails to rally the fugitives he shares in the disgrace of their defeat.

Page 46.

We have here some beautiful old proverbial phrases: "roṫ i gcoinniḃ an ċnuic," "a wheel (rolling) against a hill."

"Urċar ó ṫéid ó láiṁ," "a shot, or a cast from the time it leaves the hand" (I think this "ó ṫéid" has nothing to do with "téad.") "Áilleaċán a' láiṁ leinḃ," "a toy out of the hand of a child." The child cannot be got to care about it again once he has thrown it away.

"Dlaoi fri dian-ġaoiṫ," *i.e.* "dlaoi, nú, ribe gruaige i gcoinniḃ dian ġaoiṫe," "a lock of hair or blade of grass against a strong wind."

"Easargain daraċ do ḋóirniḃ," *i.e.* "gaḃáil do ḋóirniḃ ar ċrann daraiġe," *i.e.* "beating an oak tree with one's fists."

"Neart amú," force wasted or amiss.

Page 47.

Cúngaraċ, or cúṁngaraċ, pressure from all sides. The idea is expressed in English by the word "fix," a much overworked term; it also means encroachment.

Deiċ gcéad acu treasgarṫa aige. A statement of that sort looks at first sight very absurd, even in a sgéal fianaiḋeaċta. Considering the circumstances it is not so absurd as it looks. In the time when faction fighting was fashionable in this country it was no uncommon thing to find one man of great physical strength who could go through a fair and knock down every man he met.

Page 48.

Gnúis le gnúis. I do not know any English word expresses exactly what is meant by "gnúis." It means the face when it expresses the mind, or some one of the passions of the mind. The Latin word "vultus" has the same meaning.

Lorg-ḟertais, or, lorg-ḟearsad, an iron bar used as a weapon in battle.

Niaṁġlonnaċ, of brilliant fighting.

Page 50.

An Ċraoḃ Síḋa. The branch of peace.

Sgiaṫ ṫar lorg, *lit.* "a shield over the track." This "shield" consisted of a select body of fighting men who should march behind the army and repel the attacks of a pursuing force.

Cóṁlan ar áṫ, a ford-fight. This ford-fight was a special department of warfare and required special training.

Page 51.

Ríġe Laġen, The river Rye which joins the Liffey at Leixlip (Father Hogan).

Ṫáinig na h-Ultaiġ rómpa. This "rómpa" is the same as the English word "along." "ag siuḃal rómpa" is the Irish term often used for "begging."

Isé fear a ḃí 'n-a ċeann orṫa 'ná. This "'ná" is very often the equivalent of the English phrase "none other than." It is preceded by "isé fear," "isé rud," "isé duine," etc. In these forms the article is not used because the "ná" defines "fear," "rud," "duine," etc. "Isé an fear a ḃí ann 'ná Taḋg," would be nonsense. "Gur ḃ'é cúis . . . 'ná"; see previous note.

Friṫḃeart, opposition in action; an opposing course of action. This is a useful old word to revive.

Mar atá imṫiġṫe ar, as has happened to.

Page 52.

Cermna, of Dún Cearmna, on the Old Head of Kinsale. He was brother to Soḃairce of Dunseverick (Fr. Hogan).

LIBRARY
12 AUG 1978
UNIVERSITY OF TORONTO

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY